

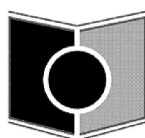
מראי מקומות

מס' 42

חודש חשון תשע"ז

הלכות ברכות הנהנין

או"ח סימן קסח מסעיף ו עד סוף הסימן

Dirshu
דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

מראי מקומות

סימן קסח

סעיף ו

בשלשה נידונים נאמרו דיני לחם:

- א] אין מפרישין חלה אלא מעיסה שיש עליה תורת לחם.
 ב] מצות מצה כליל הפסח, אין מקיימין אלא כשיש על המצה תורת לחם.
 ג] דיני ברכתה, אין מברכין ברכת המוציא וברכת המזון אלא על מאפה שיש לו תורת לחם.

גדרי הדינים יבוארו בסעיפים הבאים:

פת הבאה בכיסנין

בדיני לחם לענין ברכות הנהנין נתחדש בגמ' סוג נוסף, והוא פת הבאה בכיסנין [ברכות דף מב.]. דאף שתורת לחם עליו לענין הפרשת חלה, מ"מ אמרו חז"ל בגמ' [ברכות דף מב.]. שאין מברכין עליה ברכת המוציא לחם מן הארץ וברכת המזון, אלא בורא מיני מזונות ועל המחיה¹ ורק אם בא לאכול שיעור קביעות סעודה נוטל ידיו ומברך המוציא וברכת המזון². דינים אלו יתפרשו בסעיף זה [מהות פת הבאה בכיסנין מתפרשת להלן סעיף ז].

דין נוסף אמרו חכמים [ברכות דף מא.]: בפת הבאה בכיסנין והוא שמברכין עליו בתוך הסעודה ברכת בורא מיני מזונות כשאוכלה בתורת קינוח ומתיקה, ואחריה אין מברכין על המחיה, אלא ברכת המזון פוטרתה³. דינים אלו יתפרשו להלן [סעיף ח].

מהו שיעור קביעות סעודה

בגמ' [דף מב.]. מבואר דשיעור קביעות סעודה אינו נמדד לפי כל אדם בפני עצמו, אלא לפי רגילות בני אדם, דכל שאכל שיעור שבני אדם רגילין לקבוע עליו סעודה דינו כפת גמור, ונוטל ידיו ומברך המוציא וברכת המזון אף אם הוא עצמו לא שבע, וה"ה איפכא אם קבע אדם סעודה על פת הבאה בכיסנין בשיעור מועט מהשיעור שבני אדם רגילים לקבוע עליו סעודה, במלה דעתו דאוליגן בטר רוב בני אדם, ומברך במ"מ ועל המחיה⁴.

ביאורים והערות

- לפוס ריהטא חילוק זה בין פת גמורה לבין פת הבאה בכיסנין אינו חילוק מן התורה אלא מדרבנן, דאמרו חכמים שלא יברך המוציא אלא במ"מ. אמנם מי שאכל מפת הבאה בכיסנין בפחות משיעור שאחרים קובעים עליו סעודה אך הוא שבע, צ"ע איך יוצא ידי חובתו בברכת מעין שלש, והרי כיון ששבע מפת הרי הוא חייב מהתורה בברכת המזון. וכתב רע"א [הגהה על אבן העזר הובא בשו"ע דפוס יוהנסבורג] דצ"ל אחד משני תירוצים: או שנאמר שאף שהאדם בזה שבע אין בזה חיוב ברהמ"ז מהתורה, דגם מה שכתבו בתורה ושבעת היינו שיעור שסתם בני אדם שבעים ממנו [ועיי' רש"י דף מב. ד"ה עדי בשם רבותין], או דנימא שמן התורה מתקיימת מצות ברהמ"ז גם בברכת מעין שלש, דחילוק הברכות לברכות נפרדות אינו מדאורייתא. [ועיי' ב"י (סי' קצא) שכתב שחילוק ברכות אינו מן התורה, והמג"א (סי' קצא ס"א) הביא מתוס' (דף טז. ד"ה וחותרם) דס"ל דחילוק ברכות הוא מה"ת]. גם הגר"ז [ס"ח] נקט כהב"י שחילוק הברכות אינו מה"ת.
- דין זה שבשיעור קביעות סעודה נוטל ידים ומברך המוציא וברהמ"ז נאמר דוקא כשיש למאכל תורת פת, אלא שהוא פת הבאה בכיסנין, אבל כל שהוא בגדר תבשיל של מיני דגן ברכתו במ"מ ועל המחיה גם אם אוכל ממנו שיעור קביעות סעודה. פרטי דין זה אימתי מיקרי פת ואימתי תבשיל מתבארים בהמשך הסימן.
- וכן הדין באוכל פירות או שאר קינוח סעודה, שמברך לפניהם ואינו מברך אחריהם דברכת המזון פוטרתו.
- כך הביא הב"י בשם הרמב"ם והרא"ש [ודלא כהראב"ד] וכתב דהכי נקטינן.

קנין הלכה

מראי מקומות

ומצינו בגמ' סתירה לכאורה בענין שיעור סעודה:

א] במשנה [עירובין דף פב:] איתא דשיעור עירוב תחומין הוא מזון שתי סעודות לכל אחד, ונחלקו תנאים בשיעור זה, והעולה מזה להלכה דלפי רש"י שיעור סעודה אחת היא ד' ביצים של פת, ולפי הרמב"ם השיעור הוא ג' ביצים. עוד נתבאר בגמ' [כתובות דף סב:] דהשיעורים הנ"ל נאמרים גם לגבי הנותן מזונות לאשתו ע"י שלישי, דנותן פת בשיעור הנ"ל לכל סעודה [ומוסיף לזה קמניות ושמן וגרונרות].

ב] מאידך אמרו בגמ' [עירובין דף פג:] לגבי המן שירד לבני ישראל במדבר בשיעור עומר לגולגולת שהוא מג ביצים וחומש, דמכאן אמרו האוכל כמידה זו [מדי יום] הרי זה בריא ומבורך, יתר על כך רעבתן, פחות מכאן מקולקל במעיו. ומבואר דמזון ב' סעודות הוא מג ביצים וחומש, ונמצא ששיעור כל הסעודה הוא יותר מכא ביצים.

ועיין תוס' רי"ד [כתובות דף סד:] שהקשה את הסתירה הזו לרב שר שלום גאון, והשיב דהשיעור הנ"ל שבמשנה כתובות [ובעירובין דף פב:] הוא השיעור הקטן ביותר של סעודה, כדי קיום הנשמה, וזה חייבו לעניי שבישראל, וכלשון המשנה בכתובות, אבל במכובד הכל לפי כבודו, עד שיעור מג' ביצים וחומש ליום. גם תלמידי רבינו יונה [שטמ"ק כתובות שם] הקשו כן, ותרצו ד"ל דשיעור מג ביצים הוא שאוכל בלי ליפתן, אבל הכא שנותנים לה שאר דברים אינה אוכלת כ"כ לחם. ועוד דנשים מתוך שאינם עסוקים במלאכה כמו האיש אינן אוכלות כל כך.

ועיין גר"ז [סי' קסח ס"ח] שכתב כתירוצו רב שר שלום גאון ששיעור ג' או ד' ביצים הוא לעניים, אבל רוב בנ"א אוכלים יותר, ובמוסגר הוסיף גם את החילוק של רבינו יונה, שיש חילוק בין אוכל פת לחוד ששיעורו כשיעור עומר לגולגולת, לבין אוכל פת עם שאר דברים.

ולענין שיעור קביעות סעודה בפת הבאה בכיסנין נחלקו הפוסקים:

א] דעת השבלי הלקט בשם הרב אביגדור, וכן הביא המשנה ברורה [ס"ק כד] דמוכח בספר האשכול, וכן הובא במגן אברהם [ס"ק יג] במה שחילק בין אכילה עם דברים נוספים לבין אכילת פת לבד וכמו שכתב השעה"צ ס"ק יט], וכן כתב החיי אדם ששמע מפי הגר"א, וכן היה מנהג החתם סופר [כמו שכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' כה], דשיעור סעודה הוא כשיעור סעודה קבועה של ערב ובוקר.

ולא נתפרש בפוסקים שיעור זה, ומסתבר שזה תלוי בכל מדינה ומדינה לפי מנהג רוב אנשי המקום.⁵

ב] שיטת מהר"ם חביב [ספר תוס' יוה"כ יומא דף עט:] והדרך החיים [דיני במ"מ] דשיעור קביעות סעודה לענין פת הבב"כ הוא כשיעור הפת הנצרכת לעירובי חצירות ותחומין, והיינו דלרש"י שיעורה ד' ביצים, ולרמב"ם ג' ביצים.

ומלשון המשנה ברורה [ס"ק כד] מבואר שנקט לעיקר כדעיה הראשונה שדוקא כשאוכל שיעור סעודה גמורה של בוקר וערב מברך המוציא וברהמ"ז, אך כתב דלכתחילה טוב לחוש לדעת המחמירים שלא לאכול שיעור ד' ביצים.⁶ וכל שכן אם הוא דבר

ביאורים והערות

5. וכן משמע בסדר ברכות הנהנין להגר"ז [הובא במוסגר בשו"ע הגר"ז], שכתב דאם אכל שיעור שש ביצים ומעלה מפת הבאה בכיסנין ה"ז בספק ברהמ"ז, וראוי לאכול כזית פת ולברך ברהמ"ז ואם אכל שיעור כא ביצים מברך ברהמ"ז בודאי, והיינו דנסתפק אולי משש ביצים ומעלה כבר הוי שיעור סעודה גמורה של בוקר וערב, ובשיעור כא ביצים ה"ז פשוט שהוא שיעור סעודה וכפי שהובא לעיל מהגמ' [עירובין דף פג:], וכן כתב בשו"ת אג"מ [או"ח ח"ג סי' לב] שהדבר תלוי במנהג רוב אנשי המדינה בכל מקום.

6. המשנה ברורה לא חשש בדין לשיטת הרמב"ם שהשיעור הוא ג' ביצים, וכתב [בשו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' לב] דכיון שמעיקר הדין נקטינן כשיטה הראשונה שאין די בשיעור סעודת עירוב, לכן לענין החשש לכתחילה לא החמיר אלא כשיטת רש"י שהשיעור הוא ד' ביצים.

קנין הלכה

מראי מקומות

שיש להסתפק בו מדינא אם הוא פת הבבב"נ או פת גמורה, וכפי שיתבאר להלן [סעיף ז], שבוה אף שאנו מקילין לדון אותו כפת הבבב"נ מחמת ספק ברכות, מ"מ בודאי יש לחוש לשיטת המחמירות הנ"ל.

ג' הדינים שבמגן אברהם ס"ק יג'

- א [כתב המג"א ס"ק יג'] שמלשון הגמ' "שקובעין עליה סעודה" משמע שמלבד הפת אוכל גם דברים אחרים. ולכן אם אוכל את הפת הבאה בכיסנין עם דברים נוספים כדרך הסעודות שמלפתים את הפת במאכלים וגם אוכלים בשר וכיוצ"ב, שיעור הפת לברך עליו המוציא וברהמ"ז הוא כשיעור שסתם בנ"א אוכלים שיעור כזה של פת עם הדברים המלפתים שהוא אוכל וישבע ממנה.⁷
- א. עיין גר"ז [ס"ח] ותורת חיים [ס"ק טו] שכתבו דגם כשאוכל את הפת עם דברים נוספים אין כאן שיעור קביעות סעודה אלא כשאוכל לכל הפחות ג' או ד' ביצים מן הפת, שכן הוא סעודת עירוב, ג' או ד' ביצים מפת, אף שאוכל עם לפתן. אך אם אוכל פת פחות משיעור זה, אפילו אם אכל הרבה משאר מאכלים ושבע, אינו מברך המוציא וברכת המזון. אמנם רבים מפוסקי זמנינו אינם מורים כן.^{8, 9}
- ב. כתב בדרך החיים [דיני ברכת במ"מ] דרק כשאוכל עם הפת דברים המלפתים את הפת כגון בשר וכיו"ב מברך המוציא, אבל דבר שאוכל בפ"ע ולא ללפת אינו מצטרף, וראה הערה.¹⁰
- ג. עיין חזו"א [סי' לד סוס"ק ד'] שכתב וז"ל והדעת נוטה כמ"ש הפמ"ג שאינו חייב בברכת המזון עד שיאכל שיעור שביעה או שיעור שביעתו בסעודה אחת שהפת יהיה בה העיקר, עכ"ל. ולפי האמור בדבריו שקדמו לכן נמצא שאם אכל שאר דברים ובירך אחריו בורא נפשות, ואח"כ באכילה נפרדת אכל כזית פת הבאה בכיסנין ושבע, לא אמרינן בזה ששאר המאכלים מצטרפין לענין שיברך המוציא וברהמ"ז אלא מברך במ"מ ועל המחיה.
- ד. ועיין בהערה סכרות נוספות שנאמרו בדין זה מפוסקי זמננו.¹¹

ביאורים והערות

7. מדברי המג"א האלו למד השעה"צ דשיעור סעודה אינו ג' או ד' ביצים שהרי שיעור זה הוא שיעור סעודת עירוב והיא נאכלת עם לפתן.
8. עיין שו"ת אג"מ [או"ח ח"ד סי' מא] דמשמע שאפילו אכל כמות מועטת של פת, אם שבע ממנה ומשאר המאכלים מברך המוציא ובלבד שיאכל יותר מכזית. וגם הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגרש"ז אויערבאך זצ"ל נקטו דהוי ספק, ואמרו שאין לאכול לכתחילה שיעור כזה.
9. עיין חזו"א [סי' כו ס"ק ח] שכתב להסתפק בפת הבאה בכיסנין העשויה כיסים ממולאים, אם בעינן שיעור קביעות סעודה בכיסים עצמם, או שגם המילוי מצטרף להשלים שיעור קביעות סעודה. [והוסיף דמסתבר שאם לא אכל כזית מהכיסין עצמן נראה שלא מברך ברהמ"ז ואולי אף לענין ברכת מעין שלש אין המילוי מצטרף]. ולכאורה לפי דברי המג"א אין מקום לספק זה דהא אפילו אכל בשר ודגים מצטרפים הם להשלים סעודתו, וכל שכן שהמילוי של העוגה מצטרף. ורק אם היינו נוקטים כהגר"ז שבפחות משיעור ג' או ד' ביצים אין שאר דברים משלימים לשיעור קביעות סעודה יש מקום לספק, דאולי המילוי משלים לשיעור זה, אך לא משמע שלזה נתכוין החזו"א. ויש לבאר שהחזו"א מיירי שאכל כיסים אלו לחוד, בלי שאר דברים הרגילים לבוא בסעודה, כבשר ודגים וקטניות, דבכה"ג בעינן שיהא שיעור קביעות סעודה בפת לחוד, [דהמילוי של הסוכר והאגוזים לא דמי לשאר דברים הנאכלים בסעודה לשובע], וע"ז הסתפק החזו"א אם מ"מ המילוי משלים לשיעור הפת עצמה, אך לכאורה אין להוכיח מהחזו"א שנחלק על עיקר דינו של המג"א דדברים המלפתים את הפת מצטרפים לשיעור קביעות הסעודה.
10. אמנם דעת האג"מ [או"ח ח"א סי' נו, ח"ד סי' מא] שגם כשאוכל בשר ודגים ללא פת הרי הם מצטרפים לשיעור שביעה, וכן היה מורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל.
11. הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הורה שלא שייך לצרף שאר מאכלים לפת הבאה בכיסנין אלא בסוג פת כזו שרגילות לצרף אליה מאכלים, כגון מציות וכיוצ"ב, אבל עוגות מתוקות אינן מצטרפות עם בשר וכיו"ב להיחשב סעודה, וכן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א [חוט שני ברכות ס"ק ו] אמנם בשו"ת אג"מ [ח"ג סי' לב] כתב שגם עוגה מצטרפת לבשר.

קנין הלכה

מראי מקומות

[ב] אכל פת הבב"כ לחוד בלי שום דברים, שיעור קביעות סעודה שלה הוא בשיעור שסתם בני אדם אוכלין פת לחוד בסעודה בלי שאר דברים.

[ג] אכל פת הבב"כ לחוד ושבע ממנה, והיה זו שיעור כזה שבב"א שבעים ממנו אם אוכלים אותו עם שאר דברים המלפתיים, כתב המג"א שגם בזה דינו כפת גמורה ונוטל ידיו ומברך המוציא וברכהמ"ז.

דיני קביעות סעודה להשיטות שהשיעור ג' או ד' ביצים

[א] לענין שיעור ג' או ד' ביצים אם משערין בחיטים או בפת יש בזה מבוכה, דרשיטת המשנה [עירובין דף פב:] לענין שיעור עירוב משמע שמשערין בפת לאחר האפייה, ואילו במשנה [כתובות דף סד:] לענין שיעור המזונות שחייב אדם לאשתו כשזן אותה ע"י שלישי נתנו את השיעור בחיטים. וכבר העיר בזה החזו"א [או"ח סי' קנו בהשמות לס' קסח סוד"ה ולענין], וכתב דאפשר דחיטים ופת קרוב שיעורן להיות שוה. [ולענין שיעור חלה שהוא מג ביצים הכריע הרשב"א (הובא בב"י או"ח סי' תנו) שמשערין בקמח, ולא בחיטים ולא בעיסה ולא בפת, והובא בחזו"א (שם ד"ה עירובין). ועיי"ש בחזו"א שהאריך בנידונים אלו אי משערין בקמח או בפת].

[ב] הורה החזו"א [ארחות רבינו ח"א עמ' פ שמסר הגר"ח קנייבסקי שליט"א בשמו] דמה דנכון להחמיר משיעור ד' ביצים, היינו בשיעור ד' ביצים קמח בלי צירוף התבלינים¹². ולכאורה הכוונה בזה דאין מחשבין מה שנוסף בנפח העונה מחמת הביצים והסוכר ושאר התבלינים רק מה שהיה הנפח אם היתה העונה מקמח ומים¹³.

[ג] פת סופגנית משתערת כמות שהיא [עוקצין פ"ב מ"ח]. וכתב החזו"א [או"ח סי' קנו השמות לס' קסח] דלכל דיני תורה משערין כמות שהיא, הן לענין כזית לבחמ"ז והן לשיעור ד' ביצים לענין בהמ"ז דאורייתא [את"ל דמשערין בשיעור שביעה של רוב בנ"א ולא בדידה]¹⁴.

ולענין מעשה כתב מרן הגר"י קנייבסקי זצ"ל בספר שיעורין של תורה דנכון להחמיר בשיעור מאתיים סמ"ק, [אמנם לפי האמור לעיל בשם החזו"א יש לנכות משיעור זה את הנפח הנוצר ע"י התבלינים].

שיעור קביעות סעודה בזמן ובנער צעיר

כתב הביה"ל [ד"ה אף על פי] דנראה ברור דוקן או נער שאכילתן מועטת בטבע, חייבין בהמוציא ובהמ"ז אם אכלו שיעור שדרכן לקבוע עליו, כיון שדרך כל בני מינם לקבוע על שיעור כזה¹⁵.

ביאורים והערות

12. ואף שלענין שיעור כזית לברכה אחרונה כתב המשנה ברורה [סי' רח ס"ק מח] שהעולם נוהגים לברך על כזית מהעונה אף שבדגן לבד אין שיעור כזית, דהתבלין מצטרף לדגן כיון שבא להכשירו, וכעיי"ז כתב החזו"א [סי' כו סוס"ק ח] וז"ל דנראה שהתבלינים בטלים אגב העיסה וצ"ע, מ"מ לענין שיעור קביעות סעודה שהעיקר כדעת הפוסקים שהיא שיעור סעודת בוקר וערב, ומה דמחמירין בד' ביצים אינו אלא חומרא, בזה נקט החזו"א דאין מצרפין את התבלינים.

13. ואין הוראה זו של החזו"א שייכת לנידון שהובא לעיל אי משערין בחיטים או בקמח או בפת, אלא כל עיקר דברינו לענין דאין מצרפין את התבלינים לשיעור.

14. אם מיעך את הפת ונתמעט שיעורה מסתבר דמשערין בדהשתא, אמנם לענין שיעור סעודה גמורה של בוקר וערב, נראה דאם רוב בנ"א היו שבעים מפת זו הוי שיעור קביעות סעודה.

15. והורה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דה"ה נשים, אם טבען שאוכלות פחות, שיעור קביעות סעודה שלהן קטן יותר.

קנין הלכה

מראי מקומות

בירך בורא מיני מזונות ונמלך לאכול שיעור קביעות סעודה

כתב הרא"ש [ס' ל] שאם מתחילה היה בדעתו לאכול מעט ובירך במ"מ, ואח"כ אכל שיעור קביעות סעודה, 16 מברך לבסוף ברכת המזון, וכתב המג"א [ס"ק יד] דמיירי שבשעה שנמלך להוסיף ולאכול אין שיעור קביעות סעודה במה שמוסיף, ולכן אינו מברך המוציא על מה שמוסיף, ומשמע שגם אינו נוטל ידיים על מה שמוסיף ואוכל, אך אם יש שיעור קביעות סעודה במה שעתיד להוסיף ולאכול צריך ליטול ידיו ולברך המוציא.

וכתב רע"א דאם בירך על כזית פת הבב"כ ברכת במ"מ ולאחר שאכל חצי זית נמלך לאכול מעתה שיעור קביעות, יש לחלק בזה בין ב' אופנים:

- א. אם ממשיך עכשיו לאכול את חצי הזית שבירך עליו מתחילה, אינו מברך עליו המוציא, דכבר פטר אותו בברכת במ"מ, וברכה זו פוטרת גם פת, ולכך אף שמעתה שעומד לאכול שיעור קביעות קיבל חצי הזית הזה דין פת גמורה, מ"מ ברכת במ"מ פוטרת בדעבד גם פת גמורה. 17
- ב. אך אם יתחיל לאכול מהפת הנוספת שיביאו לו, יברך עליו המוציא.

סעיף ז

כתב הרשב"א [דף מא: ד"ה וכלל] וז"ל פרפרת דקתני במתניתין לאו היינו בשר ודגים אלא פת הבאה בכיסנין וכיו"ב שבאים לקינוח סעודה ולהנאת עצמן ולא להשביע עכ"ל. ומבואר ששורש חילוקי הדינים בין פת גמורה לבין פת הבאה בכיסנין היא, שפת גמורה באה להשביע ופת הבב"כ באה לקינוח ולתענוג.

גם תלמידי רבינו יונה [דף כט. בדפי הרי"ף ד"ה ואומרים] כתבו דפת הבב"כ אינו מזון אלא מיני מתיקות שיש בה. [ולכן טעונה ברכה לפנייה בתוך הסעודה ואינה נטפלת לפת שאכל מתחילה].

גם בריטב"א [דף מא: ד"ה דבריו] מבואר דפת הבב"כ נ"ל שלא קבע עליה נאכלת בסוף הסעודה לתענוג, כמו פירות.

ולענין מהות פת הבאה בכיסנין מצאנו פירושים חלוקים:

- א. רבינו חננאל והערוך כתבו שכיסנין היינו לשון כיסים, שעושה כמין כיסים מעיסה של קמח ומים וממלאים אותם בדבש או סוכר או אגוזים. 18

ביאורים והערות

16. רצ"ל דלא מיירי באופן שאכילתו הנוספת היא בגדר "נמלך" ומחייבתו ברכה חדשה, אלא דמתחילה בירך בסתמא על כמות קטנה, ומתוך שדרכם של בנ"א להמשיך מאכילה קטנה לאכילה נוספת אינו מחוייב לברך ברכה שלפניה על מה שמוסיף לאכול.
17. ומ"מ נראה שצריך ליטול ידיים קודם שיאכל את החצי זית הזה, שהרי מעכשיו יש לו תורת פת גמורה כדמשמע בדברי רע"א. והנה אם מלבד החצי זית הזה שכבר בירך עליו דעתו לאכול עוד שיעור קביעות סעודה, נראה שגם לפי רע"א יברך המוציא כאשר יתחיל לאכול מהפת הנוספת. ויש לעיין באופן שאינו עתיד לאכול שיעור קביעות סעודה אלא בצירוף החצי זית שכבר בירך עליו, ואוכל תחילה את החצי זית שכבר בירך עליו, האם כאשר ממשיך לאכול את הפת הנוספת מברך המוציא, או דמעתה אין לפניו שיעור קביעות ואינו מברך, דומיא דמי שנמלך להוסיף פחות משיעור קביעות, אך יחד עם מה שאכל יש שיעור, דאינו מברך המוציא רק ברהמ"ז, ואת"ל דאינו מברך מה יהא הדין אם יתחיל לאכול מהפת הנוספת. ולכאורה בזה יברך המוציא, [ואפשר שלזה נתכוין רע"א בדבריו], וכן נקט בספר תורת חיים [סופר] דאם מתחיל מחצי הזית שכבר בירך, אין הוא משלים לשיעור, משא"כ אם מתחיל מהפת הנוספת, גם חצי כזית משלים לשיעור.
18. כתב המשנה ברורה [ס"ק כח] וז"ל ומסתברא דמיירי ג"כ שטעם המילוי ניכר בעיסה, וכמו שמסיים לבסוף, עכ"ל. וצ"ע אם הכוונה

קנין הלכה

מראי מקומות

- ב. עיין להלן [סעיף יז] דפשמידא [שהיא עיסה הממולאה בבשר או דגים או גבינה] מברך עליה המוציא וברכת המזון. וכתב המשנה ברורה [ס"ק צד] דלא דמיא פשמידא לפת הבבכ"נ דפת הבבכ"נ עשויה רק לקינוח סעודה ולמתיקה, משא"כ פשמידא דרך לאוכל לרעבון וכדי לשבוע והוי כאוכל פת עם בשר.
- ג. הרמב"ם [פ"ג ברכות ה"ט] מפרש דפת הבאה בכיסנין היא עיסה שנילושה בדבש או שמן או חלב, וכן כתב רש"י [דף מא:]: דהיינו פת הנילושה עם תבלין.
- ונחלקו הב"י והרמ"א בביאור שיטה זו, הב"י כתב דכל שמעם התערובת ניכר בעיסה ה"ז בכלל פת הבבכ"נ וברכתה במ"מ, ולא בעינן שתהא העיסה נילושה בדבש לחוד, אלא סגי בתערובת של דבש. והרמ"א כתב דאין המנהג כן, שהרי בשבתות וימים טובים ובנישואין מברכין המוציא על מיני לחם מתובלים הרבה, אלא נראה דלא נחשב פת הבבכ"נ אלא כשעיקר העיסה נילושה בהם.
- וכתב הט"ז בדבדבש ושמן וחלב בעינן שיהא הרוב מהם ומיעוט מים, שע"י נרגש מהן הטעם הרבה מאד עד שע"י הם העיקר וטעם העיסה טפל, והעתיקו המשנה ברורה [ס"ק לג].¹⁹
- ג. שיטת רב האי גאון והערך, דפת הבאה בכיסנין היינו פת יבשה מאוד שכוססין אותה ולכן מאכלה מועט.

מצינו בגמרא [דף מב.]: שיש סוג פת הנקרא לחמניות דהוא אינו כלול בשם פת הבאה בכיסנין אך דיניה שווים לפת הבאה בכיסנין, שמברכין עליה מזונות ומעין ג, ורק אם קבע עליה סעודה מברך המוציא וברהמ"ז, ויתבאר דין זה להלן [סעיף ח].

האם השיטות השונות בפת הבבכ"נ חלוקות לדינא

הפוסקים נחלקו אם השיטות השונות בביאור פת הבאה בכיסנין נחלקו לדינא:

- א. הב"י כתב שנחלקו, והיינו שהסוברים שהיא פת העשויה בכיסין ממולאים, יסברו שכאשר אין צורת כיסים רק עיסה שנילושה בדבש או פת יבשה הנכססת, ברכתה המוציא וברהמ"ז, וכן איפכא. אך לענין מעשה כתב שספק ברכות להקל, ולכן על כל אחד מהשלשה הסוגים הנ"ל מברך במ"מ ומעין שלש, ולא חייבם לברך שלש ברכות.²⁰

ביאורים והערות

כפשטות הלשון שבעיסה לבד ניכר הטעם, דמה שמסיים השו"ע לבסוף דמירי שניכר הטעם בעיסה היינו לגבי האופן השני של פת הבבכ"נ, שתערובת הדבש או התבלין בעיסה נותנים לה שם פת הבבכ"נ, אבל באופן הראשון שהמילוי נותן לזה שם פת הבבכ"נ מהיכ"ת שיהא גם בעיסה טעם של המילוי. ואולי כוונת המשנה ברורה רק לומר שכאשר אוכל את הפת הזו ניכר היטב טעם המילוי, ולא גובר טעם העיסה, שאם יהא רק מעט מילוי ויהא עיקר הטעם מהעיסה ולא מהמילוי אין זה פת הבבכ"נ, וכלשון המשנה ברורה [להלן סוס"ק לג] "וכן בציור הראשון שממלאין מהם בעינן שיהא המילוי הרבה כ"כ עד שע"י יהיה נרגש הטעם הרבה מאד".

19. ונחלקו פוסקי זמנינו בסוג לחמניות המכונות בשם "לחמניות מזונות" אשר הן נילושות ברוב מיץ ענבים [51%] ומיעוט מים אך טעמם כמעט שווה לחלה מתוקה, יש שנקטו [שו"ת מנחת יצחק ח"ט סי"ז] דכיון שהרוב הוא מיץ ענבים ה"ז פת הבבכ"נ, וסמכו להקל על הגר"ש קלוגר [ספר החיים קסח, ז] ועל המהרש"ם [דע"ת שם] שהקלו במיעוט מים אף כשהטעם כמעט כמו לחם רגיל. ויש שנקטו דמ"מ כיון שאין טעם המתקת חזק כ"כ עד שייחשבו כעוגות הנאכלות לתענוג ונעשות לקינוח סעודה, אלא טעמם מתאים לאכילה לשבוע, ה"ז פת גמור וברכתו המוציא. ובסוג לחמניות אלו מצוי מכשול נוסף, שאוכלים אותן בצירוף סלטים ושאר מאכלים ושבעים מהם, וזה מחייב המוציא וברהמ"ז גם את"ל דחשיב פת הבבכ"נ.

20. כוונת הב"י דכיון דמירי כשלא אכל שיעור קביעות סעודה, מסתמא גם הוא אינו שבע, וחייב ברהמ"ז שלו אינו אלא מדרבנן, ולכן מקילינן בספק ברכות שיברך מעין ג' ולא ברהמ"ז. אמנם הקשה רע"א בהגהה על ספר אבן העזר דמשכחת לה שאכל פחות משיעור שאחרים קובעים עליו אך הוא שבע, דמחוייב ברהמ"ז מן התורה ואיך יוצא בברכה מעין שלש, ועיין בהערה [1] לעיל שהבאנו שרע"א כתב דזה מכריח אחד משני דברים, או דחילוק ג' ברכות אינו חייב מן התורה, דמן התורה סגי בברכה מעין ג' שמזכיר בה מזון וארץ

קנין הלכה

מראי מקומות

דברי הב"י האלו הובאו גם במג"א [ס"ק יח], ועוד הביא כן המג"א גם בשם הב"ח, שנקט דהוי ספק [והחמיר מה"ט שלא לאוכלן אלא בתוך הסעודה²¹].

וגם הגר"ז [סעיף יב] הביא כהב"י דהוי ספק, וכן כתבו הדגול מרבבה [להלן ס"ח] והחיי אדם לענין ברכה בתוך הסעודה, דמספק אין לברך.

ב. הביה"ל [ד"ה והלכה] הביא שבספר מאמר מרדכי כתב דכיון שלא נזכר להדיא שהפוסקים חולקים בזה, אפשר שמודו להדדי, וכן מבואר בדרך החיים, ועיי"ש בקונטרס אחרון שהאריך לחזק סברא זו, דכל פת שאין רגילים לאוכלה לשובע אלא לקינוח ולתענוג ברכתה במ"מ ומעין שלש, ואין נפק"מ אם זו פת הבבכ"נ שבה עסקו בגמ' או לא. [וכן משמע ברשב"א (דף מא:)] שכתב דגם לכיסים ממולאים וגם לעיסה שנילושה בדבש וכיו"ב ישנם דיני פת הבבכ"נ²². וכן הוא בשו"ת בית אפרים וכן הורה החזו"א²³.

סעיף ח

מקור הדין של לחמניות הוא בגמרא דף לח. ושם איתא דברכתן במ"מ, אך אם קובע סעודה עליהם מברך המוציא וברהמ"ו. ונקטו רוב הראשונים שלחמניות הן רכות ודקות מאד, ולכן אינן בגדר לחם גמור הנאפה כדי להשביע, אלא אלו נאכלות לקינוח. וכתב בספר עמק ברכה דתרי גווני יש בזה:

א. לחמניות דקות עדיין תורת לחם עליהם, ולכן אם קבע עליהם סעודה מברך המוציא וברהמ"ו, אך כשלא קבע סעודה ברכתן מזונו²⁴.

ב. אם הן דקות ביותר אין להם תורת לחם כלל, ולכן גם אם קבע סעודה אינו מברך המוציא וברהמ"ו ודינם כטריא דלהלן [סעיף טו]²⁵.

ביאורים והערות

וירושלים, או שאין חיוב דאורייתא כשאוכל שיעור שאחרים אינם שבעים בו אף אם הוא שבע.

21. עיין בהגהת רע"א שתמה על השו"ע שכתב דנקטינן מספק להקל ככל הדיעות, ולמה לא כתב שירא שמים לא יאכלם אלא בתוך הסעודה, כשם שכתב להלן [סי"ג] בענין מחלוקת הר"ש ור"ת בעיסה עבה שבישלה. אמנם בלבושי שרד על המג"א [להלן ס"ק כא] הביא שבספר אבן העזר תמה על הב"ח ועל רע"א שכתבו לאכול בתוך הסעודה, דגם בתוך הסעודה לא נפקינן מספק, דאם הוא פת הבבכ"נ מברכין עליו בתוך הסעודה כשאוכלה לקינוח, ואם הוא פת גמור אין מברכין.

22. וכן משמע מהגמ' [דף מב.] דגם ללחמניות יש כל דיני פת הבבכ"נ, וכמבואר גם בשו"ע [להלן ס"ח], אף שאינן פת הבבכ"נ דסו"ס אין אוכלין אותן אלא לקינוח.

ולמעשה מנהג העולם שאוכלים בקידוש ובכר מצוה וכיו"ב מכמה סוגי עוגות ולפעמים מכל ג' מיני פת הבבכ"נ ולא מברכין אחריהן ברכת המזון אלא מעין שלש, וזה לכאורה מתאים לשיטת המאמ"ר והדה"ח. אמנם לענין ברכה על פת הבבכ"נ בתוך הסעודה נוהגים רבים כהביה"ל [להלן ס"ח ד"ה טעונים], שעל עוגת לעקיד ועל עוגיות ועל פת שכוססין אותה אין לברך בתוך הסעודה, ועל כיסים ממולאים כתב שהמברך לא הפסיד.

23. כן מובא בספר מעשה איש בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א.

24. וכתבו הפוסקים דבכלל זה מאכל הנקרא "נאלסינקי" שמערבין קמח עם הרבה מים ושופכים על עלי ירקות ואופין בתוכו. [ודלא כט"ז שכתב באמצע דבריו שלא מהני להם קביעות סעודה. ובמסקנת הט"ז נחלקו האחרונים, הפמ"ג גרס דמהני קביעות, והקשה שהט"ז סותר א"ע, והלבושי שרד גרס דל"מ קביעות].

ובימינו חביתות הנקראות "פאנקייק" דינם כלחמניות שאם קבע עליהם מברך המוציא.

25. לגבי חביתות דקות הנקראות "בלינצ'עס" דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל דלא מהניא להו קביעות סעודה ובכל גווני ברכתן מזונו, ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל הביאו דמהניא להו קביעות סעודה [ספר וזאת הברכה].

קנין הלכה

מראי מקומות

וכדבריו נקטו הרבה פוסקים, וכן כתב המשנה ברורה [ודלא כמ"ז ס"ק ט] שלא קיבל את החלוקה בין ב' סוגים של לחמניות דקות, ולכן כתב שבכל גווני אל יאכל שיעור קביעות סעודה שלא בתוך הסעודה, משום דהוי ספק אם מהני שיעור קביעות.

האוכל לחמניות בתוך הסעודה

בגמרא [דף לז:] מבואר לפי רוב הראשונים שמברכין בתוך הסעודה על פת הבאה בכיסנין, והטעם הוא משום שאינה באה להשביע אלא לקינוח סעודה. ולענין לחמניות [שנתבאר לעיל מהותן] לא התפרש בגמ' אם מברכין עליהן בתוך הסעודה, אך כך כתב הרא"ש [סי' ל] וכן הוא בהגמ"י [פ"ד אות ט].

אמנם נפסק בשו"ע שזה דוקא אם אוכלין שלא מחמת הסעודה דהיינו לקינוח, אבל אם אוכלין להשביע רעבוננו אינו מברך עליהם בתוך הסעודה.

עוד כתב המשנה ברורה [ס"ק מב] שאף באוכלין לקינוח, מ"מ אם אוכל מהן שיעור קביעות סעודה אינו מברך עליהם, שהרי באופן זה ברכתן המוציאה וכבר בירך המוציא בתחילת הסעודה על הפת.

האוכל פת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה

כתב המג"א [ס"ק כב] שבכל ג' האופנים של פת הבאה בכיסנין [המובאים בסעיף ז] מברכין עליהן בתוך הסעודה, אך בספר דגול מרכבה ובגר"ז ובחידושי רע"א ובחיי אדם כתבו דכיון שיש לנו ספק על כל אחד מהסוגים אם הוא פת הבאה בכיסנין או פת ממש, א"כ בספק אין לברך בתוך הסעודה. ובספר מאמר מרדכי כתב דאפשר שהביאורים הנ"ל במהות פת הבאה בכיסנין לא פליגי אהדדי [וכפי שהבאנו (בסעיף ז) שיטת כמה אחרונים שנקטו כן]. ולדינא כתב הביה"ל דבסוג פת הבכב"ג העשויים ככיסים ממולאים, המברך עליהם בתוך הסעודה לא הפסיד כיון שרוב הראשונים פירשו כן, אך בשאר הסוגים כגון עוגות לעקיד וכגון עוגיות, אל יברך בתוך הסעודה. [והביא שהחיי אדם כתב גם על אלו שיכוין בזמן ברכת המוציא לפטור את העקיד והעוגיות].

האוכל ריקים שיש עליהם מרקחת

הדינים העולים מהמשנה ברורה:

א] אם כל כוונתו למרקחת, והריקים רק משמשים להחזיק את המרקחת, מברך על המרקחת את ברכתה הראויה ואינו מברך על הריקים.

ב] אם כוונתו גם לאכילת הריקים יש להבחין בזה בין שני אופנים:

א. אם הריקים והמרקחת נאפו יחד הרי זה מאכל אחד ומברך רק במ"מ, כדין כל שיש בו מחמשת המינים.

ב. ואם לא נאפו יחד וכוונתו לשניהם מברך על שניהם.

סעיף ט

מקור הדין שמברך לפניו גם בפחות מכזית הוא בירושלמי פ"ו ה"א, ושם נתבאר גם שאינו מברך לאחריו ברכת המזון. וכתבו הראשונים שאינו מברך אחריו כלל, אך לפניו מברך בכל שהוא, כיון שאסור ליהנות מהעוה"ז בלי ברכה [תוס' ברכות דף לט. ד"ה בצר, רא"ש שם סי' מז].

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף י

מקור הדין הוא בברייתא דף לז: ובסוגית הגמ' דף לז: בדין חביצא.

ונחלקו הפוסקים בבאור ענין חביצא, רש"י והמרדכי כתבו דהיינו חתיכות פת שנתבשלו, אך תוס' והרא"ש ורבינו יונה נקטו דחביצא היינו חתיכות פת שלא נתבשלו אלא נדבקו ע"י מרק.

ולהלכה נקטו הפוסקים כשיטת תוס' וסיעתם, וכתבו תלמידי רבנו יונה ג' חלוקות בזה, וכן נפסק להלכה:

א] פירורי פת שנבשלו:

אם הפת נתבשלה ויש בה [קודם הבישול] כזית, נשאר בה דין פת ומברך המוציא וברכה מ"ז, ואין נפק"מ אם יש בו תוריתא דנהמא, ואם אין בפירורים כזית נפקעת מהם תורת פת ע"י הבישול, אף אם יהא בהם תואר לחם.

מקור הדין הוא בברייתא דף לז. הכוסס את החיטה וכו' טחנה אפאה ובישלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחילה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ וכו', אם אין הפרוסות קיימות בתחילה מברך עליה בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין שלש.

וכתב המג"א [ס"ק כח] שכאשר אין בפירורים כזית נפקע מהם לגמרי תורת פת, ואפילו יאכל שיעור קביעות סעודה מברך במ"מ ומעין ג'.

בזית שנתבשל ונתחלק

כתב הפמ"ג [א"א ס"ק כח] וז"ל והוי יודע כזית בכישול אף שמפרר אחר הבישול לפירורים דקים, כיון שהבישול לא מפיק מתורת לחם שהיה בעת בישול כזית או אח"כ וכשמפרר דק דק לא מוגרע וכו', וה"ה קניידלך כה"ג אף שמפררין אח"כ, וצ"ע בכל זה עכ"ל. ומשמע שמצד טפי דגם אחרי שחילקו את הכזית לחתיכות קטנות לא פקע מזה תורת לחם. אמנם הביה"ל [ד"ה אם] כתב שהפמ"ג מסתפק בדין זה.

ובספר אבן העזר וכן בהגהת חת"ס מבואר שאם חילק את הכזית לחתיכות שאין בהן כזית בטל מהן תורת לחם. והחזו"א [סי' כו ס"ק ה' ד"ה היוצא] כתב דלפי פירוש ר"ת בסוגיא אכן מוכח כדברי האה"ע והחת"ס, והוסיף דאם מחלק לחתיכות קטנות ואוכל מיד אין זה מבטל תורת פת, דאל"כ לא משכחת לה ברכת המוציא אלא כשלועס כזית שלם מהפת. אמנם בס"ק ו' כתב דלפי הר"ש דקיי"ל כוותיה, אין ראיה מהסוגיא שחילוק הפת לפירורים שאין בהן כזית מבטלה מתורת פת.

מהו בישול

א] אין בישול אלא בכלי ראשון, בין אם הוא ע"ג האש ובין אם אינו ע"ג האש, אך כלי שני אינו מבשל [פמ"ג א"א ס"ק כה], ולכן פירורים שאין בהם כזית שהכניסם לכלי שני נשארה מהם תורת פת [אלא אם אין בהם תורת לחם וכגון שנתלכנו המים, וכדלהלן סעיף יא].

ב] עירוי מבלי ראשון, המרדכי [סי' קיט] כתב שעירוי אינו מבשל ואינו מפקיע תורת פת מחתיכות שאין בהן כזית. והמג"א [ס"ק כה] כתב שמאחר שביו"ד [סי' סח] הוכחו בטור ב' דיעות אם עירוי מבשל או אינו מבשל, לכן יש להמנע מלאכול [מחוץ לסעודה] פירורים כאלו, וכ"ש שאם אכל ושבע מהם דהוי ספק דאורייתא. והפמ"ג [א"א] העיר דאף להסוברים שעירוי מבשל, הא אינו מבשל אלא כדי קליפה, כמבואר בש"ך [יו"ד סי' קב ס"ק ה'], וא"כ כאשר מערה על פירורים שאין בהן כזית, נשארת תורת פת על מה שמתחת לשיעור הנ"ל של כדי קליפה. אמנם המשנה ברורה [ס"ק נב] העתיק דברי המג"א דהוי ספק.

קנין הלכה

מראי מקומות

מיוגון

ג אופנים יש במיוגון בשמן במחבת:

- א. אם הניחו רק מעט שמן כדי שלא תישרף הפת, אין זה מיוגון אלא אפיה גמורה ובודאי אינו מפקיע תורת לחם, כך כתבו הפוסקים והובאו ברמ"א [להלן סעיף יד].
- ב. אם מיוגון בשמן או בשאר משקין ע"מ שהפת תקבל את טעם המיוגון, במג"א [להלן ס"ק לו] משמע שמיוגון אינו כבישול ואינו מפקיע תורת פת מהפירורים, אמנם כתב המשנה ברורה [ס"ק כו] דלפי דעת שאר אחרונים אין הכרח לדבריו. ובשעה"צ [ס"ק נב] כתב שמדברי תלמידי רבנו יונה מוכח קצת שמיוגון כבישול, אך הוסיף שמסוגיית הגמרא [דף לו:]: בדברי אב"י משמע שמיוגון אינו כבישול, וכן רב ששת ורבא קיימו כוותיה בזה, וסיים השעה"צ בצ"ע למעשה. והחזו"א [סי' כו ס"ק ב] כתב דלפי שיטת ר"ת בסוגיא מוכח שמיוגון אינו כבישול ואינו מפקיע תורת פת, ובס"ק ו כתב שלפי פ"י הר"ש דקיי"ל כוותיה אין ראיה מהסוגיא, וציין שהאחרונים הסתפקו בזה, אמנם בס"ק ט נקט החזו"א כהשיטות שמיוגון אינו כבישול ואינו מפקיע תורת פת.

ב] פירורי פת שלא נתבשלו אלא נדבקו על ידי מרק

אם פירורי הפת לא נתבשלו אלא נדבקו ע"י מרק, זו היא חביצת המוכא בגמ' [דף לו:], וסוברים רב יוסף ורבא שאם יש בהם תואר לחם [תוריתא דנהמא"] ברכתם המוציא ובהמ"ז אף שלא היה בהם כוית קודם שנדבקו [וה"ה כאשר גם אחרי שנדבקו אין בהם כוית], ואם היה בהם כוית קודם שנדבקו ברכתן המוציא ובהמ"ז אף כשאין בהם תואר לחם, דאין זה גרוע מבישול שאינו מבטל שם פת כשיש כוית אף כשאין תוריתא דנהמא, כמבואר בחלוקה הראשונה.

מהו תואר לחם

הב"י כתב תואר לחם היינו שניכר וברור שהוא לחם, וכן הוא בשו"ע. ולפי"ז כל שלא ניכר וברור שהוא לחם אין זה תואר לחם אף אם לא נימוח לגמרי.

[והמרדכי (סי' קיט) כתב דאיבוד תואר לחם היינו כשנימוח לגמרי. אך כתב המג"א (ס"ק כח) דלא קיי"ל הכי להלכה, אלא אף כשלא נימוח לגמרי אמרינן דנאבד תואר לחם כל שאינו ניכר וברור שהוא לחם, והוסיף דהמרדכי לשיטתו שפירש כר"ש"י דחביצת היינו פירורים שנתבשלו, ונמצא לשיטתו שנתפרש בגמ' דאף שנתבשלו ואין בהם כוית, שייך בהם תואר לחם, והיינו כשלא נימוחו לגמרי, אבל אנן קיי"ל שבנתבשלו בטל שם לחם בפחות מכזית בכל גווני, ולכן גם לגבי פירורים שנדבקו ע"י מרק וכיו"ב מבטלינן תואר לחם אף כשלא נימוחה לגמרי].

וכתב החזו"א [סי' כו ס"ק ט] דמצה שנמגנה, אם אין בפירורים כוית מברכין עליה המוציא ובהמ"ז כיון שלא נאבד ממנה תואר לחם, ומיוגון אינו כבישול.²⁶

ביאורים והערות

26. ובשו"ת מהרש"ם [ח"ח סי' פא] הביא בשם ספר גן המלך [לבעל הגינת ורדים סי' סד] דכיון שמצה היא בגדר כעכים יבשים, ראוי להיות דינה כפת הבאה בכיסנין, אלא שבפסח מברכין המוציא משום דזהו לחמו של פסח, לכן כל שנטגנה המצה ואינה כצורת הלחם הרגיל של פסח אמרינן הבו דלא להוסיף עלה, וחזר דינה להיות כפת הבאה בכיסנין, שאם לא אכל שיעור קביעות ברכתה מזונו. אמנם לפי"ז למנהג האשכנזים המברכים בכל השנה ברכת המוציא על מצה, משום שאינה בגדר פת הנעשית לקינוח, אין מקום לדברים אלו, אלא כל שיש לה תואר לחם ברכתה המוציא.

הערוך השולחן [סעיף ל"ו] התייחס לשברי מצה קטנים מכזית שנילושו בביצה ושמין, וכתב דכיון שאין בהם תואר לחם ברכתן מזונו. ונמצא שלפי מנהג האשכנזים דין זה תלוי באם יש לה תואר לחם שאז ברכתה המוציא, ואם לאו ברכתה מזונו.

קנין הלכה

מראי מקומות

דין הברכה על קניידלך

בגמרא [דף לו:] איתא לגבי פירורי מצה שאין בהם כזית שאם ערסן יש בהם תורת פת וברכתו המוציא ובהמ"ז, ופירש"י [ד"ה בשערסן] שחזר וגיבלם יחד וחזר ואפאן. ונחלקו הפוסקים בביאור דין זה של ערסן:

א. מהמג"א [ס"ק כח] נראה שפירש שע"י שחזר וגיבלן ואפאן נהפכו לגוש אחד ודינם כפת שיש בה כזית, וכתב דלפי"ז

קניידלך העשויים מפירורי מצה מגובלים במים ברכתן המוציא כיון שיש בהן כזית, ואף שאין בהם תואר לחם, מ"מ כיון שהיה להם שם פת מתחילה אין שם זה נעקר מהם כל שיש בהם כזית.²⁷

ב. בספר אבן העזר כתב דדוקא על ידי אפייה חשבינן ליה חיבור להיחשב כזית לחם, אך על ידי בישול לא חשיב חיבור.

עוד כתב דאף את"ל דע"י הבישול חשיב חיבור, מ"מ היינו דוקא בסוף הבישול, כאשר הקניידל מבושל היטב דאז הוא גוש אחד ממש, אבל בתחילת הבישול עדיין אינו גוש אחד, אך כבר מתחילת הבישול משעה שהיד סולדת בתבשיל שבקדירה, חשיב בישול להפקיע תורת פת מהפירורים שעדיין אין בהם כזית, ואחרי שנפקע תורת פת לא מהני הא דנעשו לבסוף גוש אחד שיש בו כזית, שמעתה הוא כמו כזית דייסא ולא חוזר עליו שם פת. אך הוסיף האה"ע דמי שליבו נוקפו וירצה להחמיר [שאף על ידי בישול חשיב כזית ויש לו תורת פת] יפרר את הקניידל עד שלא יהא בו כזית ואז אין שום צד להחמיר. ואם לש את הקניידל בחמאה או בביצים או במשקין, בזה אפילו ירא שמים א"צ להחמיר, דאף אם יהא בהם דין פת מ"מ הוא פת הבאה בכיסנין, שברכתה בורא מיני מזונות ומעין ג', ורק אם יאכל מהם שיעור קביעות סעודה אז לא יאכלם אלא בתוך הסעודה.

גם החזו"א [סי' כו סוס"ק ט] נחלק על המג"א, וטעמו משום שבזמן הגיבול של פירורי המצה במים או בשומן וביצים, בטל מהם תואר לחם [וכמבואר להלן סעיף יא שגם מים מבטלין תורת לחם], ולכן אין הבישול מחזיר לקניידל דין לחם אף שיש בו כזית.²⁸ והוסיף החזו"א שאם לש את פירורי הפת או המצה במים ואפה אותם אז דינם כלחם גמור, דכשם שאופין פת מקמח כן אפשר לאפות פת מפירורי פת שבטל מהם שם פת. ואם לש את הפירורים בשומן הרבה או בשאר משקין דינם כפת הבאה בכיסנין. וכן פסק המשנה ברורה [ס"ק נט] בשם רוב האחרונים כהאבן העזר דקניידל מבושל או ממוגן ברכתו מזונות ומעין ג', ואם הוא אפוי, אם נילוש במים נכון שלא לאוכלו אלא בתוך הסעודה [והיינו מש"כ האה"ע שאם לבו נוקפו יחמיר בזה], ואם נילוש ברוב שומן ברכתו מזונות כדין פת הבאה בכיסנין.

סעיף יא

מקור הדין הוא בתוס' דף לו: ד"ה אמר, וכאשר התלבנו המים מחמת הפת הרי זה סימן שנפסדה צורתה ואבד ממנו שם לחם, [משנה ברורה סוס"ק סג]

וכתבו הט"ז [ס"ק יד] והמג"א [ס"ק ל] דהיינו דוקא כשאין בפירורים כזית, דאם יש כזית לא בעינן תואר לחם. וכתב המג"א [ס"ק ל] דמה דאיתא בס' תסא [ס"ד] דיוצאין י"ח מצה במצה שרויה שלא נימוחה, ומשמע דאיירי אף בשרוייה הרבה רק לא נימוחה, צ"ל דמיירי ששורה כזית שלם, דלא מסתבר שיצא ידי חובת מצה בפירורים שאין בהן כזית שאבד מהם לגמרי דין לחם.

ביאורים והערות

27. ואף שהמג"א מצטט לשון רש"י דמיירי שחזר ואפאן, מ"מ כוונתו גם להיכא שבישלם, שהרי קניידלך אינם אפויים אלא מבושלים.
28. דעת הבית מאיר דמה שאמרו בגמ' דאם ערסן דינם כפת שיש בה כזית [ונאמרה בגמ' סברא נוספת דאם הפירורים נחתכו מלחם גדול שנשאר בו כזית נשאר שם לחם גם על הפירורים שאין בהן כזית] היינו רק לרב יוסף, אבל למאי דקיי"ל כרב ששת דגם חתיכות שאין בהן כזית אינן בטילות כשנדבקו על ידי מרק אם יש בהן תואר לחם א"צ לחילוקים האלה, ולכן לא הובאו חילוקים אלה להלכה.

קנין הלכה

מראי מקומות

כתב המג"א [ס"ק ל'] שאם נתן מעט לחם דק דק לתוך השכר כדי שיתן בה מעט מברך רק ברכת שהכל על השכר, ואין זה סותר להא דאמרינן כל שיש בו מחמשת המינים הוא עיקר ומברכין עליו, דהלחם אין בו ממשות ודבר חשוב כלל [לשון המשנה ברורה ס"ק סב], והיינו שאין הפירורים ניתנים להיות חלק מהמאכל אלא רק כתבלין בעלמא.

סעיף יב

מקור הדין הוא במרדכי סי' קיט.

והנה הרמ"א כתב דאיירי ביין אדום, וזה ע"פ הגירסא שגרס הב"י בדברי המרדכי דאבד תואר לחם "הואיל וסימוק", פי' הואיל ונתאדם הפת מהיין. אמנם הביה"ל [ד"ה ביין] תמה מאד דאטו משום שנצבע בצבע היין בטל תואר לחם, ולכן הביה"ל נוטה לגירסת רוב הספרים שגרסו במרדכי "הואיל ונימוק", והיינו ששהה זמן רב ביין עד שנימוק הפת, ואין הבדל בין יין אדום ליין לבן, וסיים שקשה מאוד להקל למעשה כהרמ"א, וצ"ע לדינא.

השורה פת ביין

השורה פת ביין חילקו בזה הפוסקים בין כמה אופנים:

א] אם עיקר כוונתו בשביל הפת, ושורה ביין רק כדי למתק האכילה, היין טפל לפת ומברך רק על הפת.
 ב] אם עיקר כוונתו בשביל היין [או היי"ש] ושוררו בפת כדי להפיג חריפות היין, הפת טפילה ליין ומברך רק על היין.
 ג] אם כוונתו לשניהם כתב המג"א שמברך על שניהם, ובשעה"צ [ס"ק סא] תמה דזה נגד משמעות תוס' ותר"י והרא"ש שכתבו בסתמא שמברך רק על הפת, והוסיף השעה"צ דכן הובא גם במג"א עצמו [להלן סי' ריב ס"ק ג] וכן הוא בגר"ז [שם]. ולכן כתב המשנה ברורה דנכון לכתחילה לברך מתחילה בפ"ג על קצת יין בפ"ע ואח"כ יברך על הפת השרויה. [ובשם המאמר מרדכי העתיק המשנה ברורה דה"ה באוכל פת הבאה בכיסנין ושורה אותה בקפה, דג"כ כוונתו לשניהם, דיעשה ג"כ באופן הנ"ל, ויותר טוב לברך על הפת בפ"ע בלי שרייה ברכת במ"מ, ואח"כ יברך על מעט סוכר שהכל, ואז ישרה את הפת בקפה ויאכל].

סעיף יג

במשנה חלה [פ"א מ"ה] איתא תחילתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה, ונחלקו הראשונים בביאור הדברים:

א] שיטת ר"ת [תוס' פסחים דף לז: ד"ה דכולי] וכן הר"ש [על המשנה חלה שם] דתחילתה עיסה היינו שגיבל אותה בבלילה עבה,²⁹ וסופה סופגנין היינו שבישלה במים או בשאר משקין, ואמרו חכמים דכל שתחילתו בלילה עבה חל בה שם לחם ונתחייבה בחלה אף שלא אפה אותה אלא בישלה או טיגנה.

והוסיף ר"ת שגם לענין דיני ברכות הדין כן, דכל שנילושה בבלילה עבה, אף שאח"כ נתבשלה או נטגנה בשמן מברכין עליה המוציא וברכת המזון.

אמנם הוסיף ר"ת תנאי נוסף בזה [לענין ברכת המוציא] שיהא למאכל תוריתא דנהמא, אבל ללא תוריתא דנהמא אין זה לחם³⁰ וברכתו מזוגות. [ולענין הפרשת חלה איתא בתוס' שם וכן בברכות (דף לז: ד"ה לחם) שהעיסה חייבת בחלה, אף כשאין לה תוריתא דנהמא כגון ורימשי"ש דהיינו איטריות].

עיקר ראייתו של ר"ת לשיטתו הוא מפשטות לשון המשנה דתחילתו עיסה וסופה סופגנין, וכן מהברייתא [המובאת בגמ' ברכות

ביאורים והערות

29. ואם תחילתה בלילה רכה וסופה סופגנין שבישלה או טיגנה הרי זה בכלל תחילתה וסופה סופגנין ופטורה מחלה, וברכתה מזוגות אף אם אכל שיעור קביעות.

30. וכתב הרמ"א דפשטידא וקרעפליך יש להם תואר לחם ולכן לר"ת ברכתם המוציא.

קנין הלכה

מראי מקומות

דף לו: [שמברכין על המנחות ברכת המוציא, וסתמא משמע על כל המנחות, גם מנחת מחבת ומרחשת שאינן אפיוות אלא מטוגנות בשמן.

וכתב הרא"ש [פרק כל שעה סי' מז] שרבינו מאיר מרוטנבורג לא היה נוחג לברך המוציא על בלילה עבה שנתבשלה, אלא היה מברך המוציא על לחם אחר, ופותר את העיסה שנתבשלה.³¹

עיסה שאין בה כזית

נתבאר לעיל [סעיף י] בדיון חביצא, דפת שאין בה כזית שבישלה נפקע ממנה שם פת וברכתה מזוגות. וכתב המשנה ברורה [ס"ק עח] בשם האחרונים דלפי פשוט דמש"כ ר"ת דעיסה שבלילתה עבה שבישלה או טיגנה ברכתה המוציא, היינו דוקא כשיש בה כזית, אבל פחות מכזית, הבישול או הטיגון מפקיע ממנה תורת לחם, שהרי אפילו היתה כבר פת גמורה היה הבישול מפקיע תורת לחם.³²

ומבואר מלשון המשנה ברורה כאן שגם טיגון הוי כבישול ומפקיע תורת לחם.

עיסה שנמטגנה בשמן

כתב הט"ז [ס"ק יט] שאם טיגן את העיסה בשמן, מודה ר"ת שברכתה מזוגות, דנחי דהוי פת מ"מ הוי פת הבאה בכיסנין, דאין חילוק בין אם לש את העיסה בריבוי שמן ובין אם טיגנה בשמן. אמנם הביה"ל [ד"ה וכל] הביא שהרבה אחרונים חלקו על הט"ז, החמיר משה והנהר שלום והמאמר מרדכי והאבן העזר. [ולכאורה הדברים מפורשים בדברי ר"ת שלמד את שיטתו מהא דמברכין המוציא על מנחת מחבת ומרחשת, והרי המנחות האלו היו מטוגנות בשמן, וחזו"ן דאפ"ה מברכין עליהן המוציא].

שיטת הר"ש

הר"ש חלק על ר"ת ונקט לפי האופן שמתכוונים לסיים הכנתה, שאם בזמן הגיבול דעתו לאפות אותה נתחייבה בחלה [ואפילו נמלך אח"כ ובישלה, או טיגנה מחוייב בחלה, ועל ציור זה אמרו דתחילתה עיסה וסופה סופגנין חייב בחלה, שבזמן הגיבול היתה דעתו לאפות ואח"כ נמלך], אך אם בזמן הגיבול היתה דעתו לבשלה או לטגנה ה"ז פטור מן החלה, דזה בכלל תחילתה וסופה סופגנין, שהרי בזמן הגיבול היתה דעתו לעשותה סופגנין ע"י בישול או טיגון.³³ הר"ש למד את יסוד דבריו דאולינן בתר כוונתו בזמן הגיבול, מדין לחם העשוי לכותח, שיש אופן מסויים [עשאה כלמורדים] שפטור מן החלה, אף שהעיסה היא בלילה עבה, דמ"מ פטורה מן החלה כיון שדעתו לעשותה לכותח.³⁴

ביאורים והערות

31. ולענין הפרשת חלה, נהג רבינו מאיר בעיסות כאלו כהירושלמי, דבירושלמי איתא שאם יש עיסה שאין בה דין לחם, שתחילתה וסופה סופגנין שפטורה מן החלה, אך אם לקח ממנה מעט ע"מ לאפותה באופן שיהא לה דין לחם, תיקנו חכמים שכל העיסה חייבת בהפרשת חלה גזירה שמא יטלו ממנה כשיעור חלה, ולכן נהג המהר"ם לצוות ליקח מעיסה כזו מעט ולאפות כפת, וזה מחייב את כולה בהפרשת חלה ויכול להפריש בברכה.

32. ועיי' לעיל [סעיף י] שהבאנו שהפמ"ג הסתפק בכזית שנתבשל ואח"כ נחתך לחתיכות פחותות מכזית אי בטל מהן תורת לחם, ודעת האה"ע והחת"ס דהחיתוך מבטל מתורת לחם, וכן כתב החזו"א [פרט למחתך בשעת האכילה שבזה כתב החזו"א שאינו מבטל תורת לחם, וולפיי"ז יש עצה לצאת מספק של מחלוקת ר"ת ור"ש, לחתוך את הסופגנין לחתיכות פחותות מכזית. ולהחזו"א יש לחתוך שלא בשעת האכילה].

33. ולשון הר"ש הוא שהבישול או הטיגון מבטלה מתורת לחם, וכך העתיק המשנה ברורה [ס"ק טז].

34. ולגבי הא דהיו מברכים על המנחות ברכת המוציא, כתב הר"ש דמירי במנחת מאפה תנור או במנחת סולת שהיתה דעתו בזמן הלישה לאפותה.

קנין הלכה

מראי מקומות

גם הרמב"ם [פ"ו הלכות חלה ה"ב] והרמב"ן [הלכות חלה דף כו:] נקטו כהר"ש.

עיסה שנתגבלה ע"מ לאפותה ונמלך לבישלה מה ברכתה

עיסה שנתגבלה ע"מ לאפותה ונמלך ובישלה, כתב הר"ש שחל בה שם חלה ונתחייבה בחלה אף שסופה סופגנין, ולא נתפרש בר"ש וברא"ש אם ברכתה המוציא או כמ"מ, ומדברי רבינו ירוחם וכן רבינו יונה מבואר שברכתה מזוונות, דהברכה נקבעת בשעת האפיה, וכל שלא אפאה אלא בישלה אין זה לחם לענין ברכת המוציא, ורק לענין חלה החיוב חל בזמן הגיבול, ולכן אם גיבול ע"ד לאפות חייב בחלה.

ועיין ביה"ל [ד"ה ונהגו] שכתב שמפשטות דברי הר"ש והרמב"ן והרא"ש משמע שאין חילוק בין דיני הפרשת חלה לבין דיני ברכת המוציא וכיון שכאשר גלגל ע"מ לאפות נתחייב בחלה מסתבר שיאמרו גם שמברך המוציא אף שלבסוף לא אפה אלא בישל, והביא שכן כתבו הב"ח והק"נ. ועיין לקמן מה שיובא בענין מי שאכל שיעור שביעה.

פסקי החלכה במחלוקת הר"ש ור"ת

השו"ע [סעיף זה] הביא בסתמא את דעת הר"ש שמברך כמ"מ ומעין ג', ונקט גם את דברי רבינו ירוחם ורבינו יונה שגם אם בזמן גלגול העיסה היתה דעתו לאפותה, אם אח"כ נמלך ובישלה או טיגנה מברך מזוונות, ואת שיטת ר"ת הביא השו"ע כיש אומרים. וכתב שהמנהג כהר"ש, וירא שמים לא יאכל אלא בתוך הסעודה. ועיין להלן בדין אכילה בתוך הסעודה. ובהלכות חלה [סי' שכט ס"ג] הביא השו"ע רק את דעת הר"ש, ולא הביא כלל את דברי ר"ת, אך הש"ך [שם ס"ק ד] כתב לחוש לשיטת ר"ת שכמה פוסקים העתיקוהו, ולכן כתב להפריש חלה בלי ברכה, ואף על עיסה שנועדה לעשות ממנה אמריות כתבו להפריש חלה בלי ברכה.

האוכל בתוך הסעודה עיסה שנתבשלה

כתב בשו"ע [ומקורו בהגמ"י פ"ג אות ג בשם סמ"ק] דירא שמים יחוש לשיטת ר"ת ואל יאכל עיסה של בלילה עבה שנתבשלה אלא בתוך הסעודה. והקשה השל"ה דכיון שהעיסה נתבשלה וסופה סופגנין, א"כ גם לכתחילה בתוך הסעודה לא נמלטנו מספק ברכה, דהא לפי הר"ש יש לברך עליה בתוך הסעודה, דלא עדיפא מפת הבאה בכיסנין. ותירץ דכיון שהעיסה לא נילווה בשמן ודבש אלא במים ואינה עשויה ככים הממולא באגוזים ודבש וכיו"ב, הרי היא כתבשיל גרידא ואין מברכין עליה בתוך הסעודה. והמג"א [ס"ק לה] הקשה ע"ז דהא בפת הבאה בכיסנין מצינו שמברכין על כעכין יבשים אף שלא נילווה בשאר משקין ואינם כים ממולא, וא"כ ה"נ עיסה זו. וכתב הא"ר דיש לחלק, דכעכין יבשין שאדם כוסם אותם נאכלים בדרך כלל רק לקינוח, משא"כ עיסה שנתבשלה. [וכתב הביה"ל (ד"ה וירא) שהמג"א סובר שגם עיסה שנתבשלה נאכלת לקינוח]. המג"א מתיר דמיירי שעיסה זו ממולאה בבשר וזה בודאי בא לתבשיל ומוזן ולא לקינוח, ולכן גם להר"ש אינו מברך בתוך הסעודה. ובשם ספר הלכה ברורה כתב הביה"ל שיכוין להדיא בזמן ברכת המוציא לפטור את המאכל הזה, ובכה"ג ברכת המוציא פוטרת את המינים האלו.

האוכל עיסה שנתבשלה כדי שביעה

כתב המג"א [ס"ק לד] דנראה שאם אכל עיסה שנתבשלה ושבע ממנה ה"ז ספק דאורייתא, דלפי ר"ת הוא מחוייב בברכת המזון מן התורה, ובוה מברך ברכת המזון מספק, וכן משמע מהגר"א [ס"ק לט]. והפמ"ג והבית מאיר הקשו על המג"א דהא עיקר הפסק הוא כהר"ש ורק בתורת חומרא אמרו לחוש לשיטת ר"ת, וא"כ א"צ לברך ברכת המזון. וכתב ע"ז הביה"ל [ד"ה ונהגו] דאכן אין להחמיר בזה אלא במקרה שבזמן גלגול העיסה חשב לאפות אותה, ורק אח"כ נמלך ובישלה, ובוה אכן יש ספק גמור, דאפשר שהר"ש עצמו ועוד ראשונים ההולכים בשיטתו מודים שמברכין על התבשיל הזה המוציא, ובוה אם אכל ושבע יברך בהמ"ז, וכן העתיק המשנה ברורה [ס"ק עה].

קנין הלכה

מראי מקומות

ועל עיקר דברי המג"א הנ"ל [ס"ק לד] לגבי מי שאכל ושב, הקשה הדגמ"ר דגם כאשר מברך מעין ג' יוצא ידי חובתו אף לר"ת דס"ל שזהו פת גמור וחייב מן התורה בברכת המזון, שהרי בברכת מעין שלש מזכיר את ענין כל ג' הברכות של בהמ"ז, ואף שאינו מחלקן לג' ברכות, חילוק ברכות אינו מן התורה ושוב הוי רק ספק דרבנן ולקולא ודי בברכת מעין שלש. וכתב בשעה"צ [ס"ק עא] דכיון דסו"ס יש לו ספק אם חייב מן התורה, מסתבר שחייב לברך את כל ג' הברכות כתיקונם ולא לסמוך על ברכת מעין ג'.

בדברי הרמ"א דשיטת ר"ת היא כשיש לאחר אפיה תואר לחם

לשון הרמ"א שכתב "לאחר אפיה" צריכה ביאור, דהא כל הסעיף מיירי בעיסה שלא נאפתה ובוה נחלקו הר"ש ור"ת. וכתבו האחרונים דאכן לשון זו אינה בדקדוק ולא מיירי באפייה כלל אלא בבישול או טיגון. [והמג"א (ס"ק לו) כתב ג"כ דלא מיירי באפייה, אלא שהרמ"א נקט לשון אפייה להורות דמיירי באופן שלא נתבשל בקדירה, ולא חשיב תואר לחם אלא שאפה במחבת במשקה או במים [פירוש שלא בריבוי מים] ופעולה כזו אינה מבטלת תואר לחם. אמנם האחרונים חלקו על המג"א דאף בבישול אם יהא במציאות תואר לחם יהא לזה דין פת [אם יהיה שיעור כזית בחתיכות].

סעיף יד

מקור הדין הוא בגמ' יבמות דף מ. ראיתא שם דעיסה שחלט אותה ברותחין ואח"כ אפאה, הוי בגדר לחם עוני ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. [ועיי"ש בתוס' (ד"ה כיון) שהקשו מהגמ' (פסחים דף לו:)] שאמרו לחם עוני פרט לחלוט ואשישה, ומבואר שחלוט אינו בגדר לחם עוני. ותירץ ר"ת דבגמ' פסחים מיירי כשלא אפאה אח"כ, דהוי לחם לשיטת ר"ת כיון שתחילתה עיסה, אך לא הוי לחם עוני, משא"כ אם אפאה אח"כ. עוד תירץ דמיירי בחלוט גדול דומיא דאשישה. ועוד תירץ וכן כתב הרא"ש [פ"ב פסחים סי' יג] דבגמ' יבמות איירי בבלילה רכה, דקודם האפייה אין לה שם לחם כלל ולכן חשיבא לחם עוני, ואילו בגמ' פסחים איירי בבלילה עבה דהחליטה משויא ליה שם מצה עשירה.

והטור (סי' תנר) פסק כחילוק זה בין בלילה עבה שחלטה ואפאה שאין יוצא בה י"ח מצה, לבין בלילה רכה שחלטה ואפאה. אמנם כתב הטור שגם בלילה עבה שחלטה ואפאה חשיבא לחם לענין ברכת המוציא והפרשת חלה. וכן כתב הב"י דנראה דכשם שיוצא י"ח מצה בפסח כן מברך המוציא ובהמ"ז כעל חלוט שאפאו.

וכתב הרמ"א שבלילה רכה שאפאה חשיבא לחם גמור, אמנם אם נמגנה בשמן אינה לחם לכו"ע, ואם נתן רק מעט שמן שלא תישרף העיסה הוי אפייה והוי לחם גמור.

עיסה שנמגנה בשמן ואח"כ נאפתה

לענין עיסה שנמגנה בשמן ואח"כ נאפתה, כתב הב"י בשם רבינו ירוחם שדינה כעיסה שנחלטה ברותחין ואח"כ נאפתה, דהוי פת גמור. אמנם המשנה ברורה [ס"ק פה] כתב בשם הט"ז ושאר אחרונים שהטיגון בשמן נחשב כמו גילוש בשמן, והו"ל פת הבאה בכיסנין שברכתה במ"מ, אך הוסיף המשנה ברורה דמיירי כשטיגנה באופן שטעם השמן הוא טעם עיקרי במאכל זה ביחס לקמח, וכעין מש"כ הרמ"א [סעיף ז] לענין עיסה שגילושה בתבלין.³⁵

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף ז

מקור הדין של טרוקנין ושל טריתא המובאים בסעיף זה הוא בגמ' ברכות דף לז:לח.

טרוקנין

בגמ' איתא דטרוקנין הן כובא דארעא, ורש"י והרא"ש פירשו דהיינו שעושין גומא בכירה, ונותן בתוכה מים וקמח ומערבן, והן נאפין שם. וברמב"ם [פ"ג ה"ט] איתא שזה עיסה הנאפית בקרקע כמו שעושין הערבים שוכני המדברות.

בגמ' [דף לח.] איתא א"ל אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכין עליוה, א"ל מי סברת נהמא הוא גובלא בעלמא הוא ומברכין עליוה במ"מ, מר זוטרא קבע סעודתו עליה ובירך המוציא ובהמ"ז. [עוד איתא שם דאמר מר בר"א דאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, מ"ט לחם עוני קרינן ביה]. והביאור בגמ' "גובלא בעלמא" הוא דאינו עיסה גמורה אלא עירוב קמח ומים, ולכן ברכתו במ"מ. ומבואר ברא"ש ובמור דמתוך שנאפה בגומא יש בזה תואר לחם, ודימה זאת הרא"ש לתחילתו סופגנין וסופו עיסה דחייב בחלה.

ולכאורה צ"ע דהא תחילתו סופגנין וסופו עיסה הוי פת גמור ומברכין עליה המוציא, ולמה כאן ברכתו מזונו. וצ"ל דהכא גרע טפי ונחסר בחשיבות לחם שבו, ולכן ברכתו במ"מ אלא אם קבע ע"ז סעודה דהדר אחשביה ללחם גמור. [חסרון זה בחשיבות לחם הוא רק לענין ברכה, אך כן הוי לחם גמור לחייבו בחלה,³⁶ וכן לענין מצה בפסח החסרון בחשיבות אינו פוגם בתואר לחם עוני].

ועדיין לא נתפרש אם הצורה הגרועה שפת זו נעשית [שאינה בתוך תנור או אלפס אלא בקרקע או בגומא בכירה] משתתפת במעם החסרון בחשיבות הפת, או שכל החסרון הוא רק בזה שאין כאן עיסה אלא רק עירוב קמח ומים. ובמגן אברהם [ס"ק מ] משמע שעיקר המעם שאינו פת גמור לענין ברכה הוא משום שבלילתן רכה מאד, וכן משמע ברא"ש ובטוש"ע.³⁷ והביה"ל [ד"ה קמח] הביא שברמב"ם משמע שהחסרון הוא כי עיסה זו הנאפת בקרקע אין עליה צורת פת, והיינו שהעדר החשיבות הוא מחמת הצורה הגרועה של הפת, והביא הביה"ל גם את הלבוש שכתב שהמעם שאין מברך המוציא הוא משום שאין דרך ללוש ולאפות בכובא דארעא, ולכן ברכתו במ"מ. וכתב הביה"ל שלפי"ז גם אם לא תהא בלילה רכה מאד תהא ברכתה במ"מ, [ובלשון הרמב"ם עיסה שנאפית בקרקע משמע שיש לזה שם עיסה].³⁸

ביאורים והערות

חוט שני (הלכות ברכות ס"ק מ) שאם אכל מהקוגל כדי שביעה יברך מספק ברכת המזון]. ומנהג גדולי ירושלים היה להחשיב את הקוגל כתבשיל בגלל ריבוי השמן, ונקטו שברכתו מזונות אף אם אכל ממנו שיעור קביעות סעודה, וכן כתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [מאור השבת ח"ב סכ"ב] דזהו עיקר הדין, אך הוסיף שהמחמיר בזה יש לו על מה לסמוך. והגר"ש אלישיב זצ"ל [קובץ תשובות ח"ג סי' ל] כתב דיש לקוגל דין פת הבאה בכיסנין, דהנתינה בקדירה ע"ג האש חשיבא כאפייה [אחר החליטה, בישול האיטריות], אך השמן הנבלע בו עושהו כפת הבאה בכיסנין ולכן ברכתו מזונו, אלא אם אכל שיעור קביעות סעודה.³⁶ וכעין הא דפת הבאה בכיסנין, אין בה חשיבות לחם לענין ברכה כיון שלא נעשתה לאכילת שובע אלא רק לקינוח, וממ הוי לחם לענין חלה ולענין מצה.

³⁷ אמנם יש לדון דאף לשיטת הרא"ש והטוש"ע אם יעשה בלילה כזו במחבת או בתוך תבנית בתנור באופן שיש בו חשיבות, ולא בצורה שאין לה חשיבות, תהא ברכתה המוציא, דאפשר דהצורה החשובה של האפייה תועיל בזה כשם שמועילה בזה קביעות סעודה, [וכשם שלפי הרמב"ם המובא להלן הכל תלוי בצורה הפשוטה של האפייה בקרקע], ויהא זה כלול להרא"ש בתחילתו סופגנין וסופו עיסה שברכתו המוציא. אמנם מדברי תוס' רא"ש ותוס' רבינו יהודה ותר"י בשם ר"י הזקן שכתבו על ניבלי"ש שהואיל ובלילתו רכה והן גובלא בעלמא לא מברכין עלייהו המוציא ואפילו קבע סעודה, [ובטוש"ע (לעיל ס"ח) כתב על לחמניות שהן ניבלא"ש שאם קבע סעודה מברכין המוציא ודימו לטרוקנין ולטריתא, משמע שגם כאשר נעשה בהם מעשה חשוב של אפייה דינם כטרוקנין וטריתא דהוו גובלא בעלמא].

³⁸ וצ"ע איך יפרש הרמב"ם את לשון הגמ' "גובלא בעלמא הוא".

קנין הלכה

מראי מקומות

האם מברכין על טרוקנין בתוך הסעודה

מרהימת הגמרא והפוסקים משמע שהטרוקנין נעשו למטרת אכילת שובע כשאר תבשילין, ולא לקינוח ולתענוג, ולא דמו כלל לפת הבאה בכוסנין, ולכן נראה שאין מברכין עליהם בתוך הסעודה.³⁹ [ואף לגבי טריתא שאין לה צורת לחם כלל יבואר להלן בשם הא"ר שאין מברכין בתוך הסעודה].
[לענין מצות אכילת מצה הביא המשנה ברורה (סי' תסא ס"ק ט) דבטרוקנין יוצאין ידי מצה, ונמצא שאם לא יקבע עליהם סעודה יברך במ"מ ויקיים מ"ע של אכילת מצה].⁴⁰

טריתא

בגמ' הובאו ג' פירושים בדיון טריתא דפטורה מחלה, והטור והשו"ע הביאו בסעיף זה את הפירוש הראשון דהיינו "גביל מרתח", ופירש"י שנותנין קמח ומים בכלי ובוהשין בכף ושופכין על הכירה כשהיא ניסקת. וכתב ע"ז הרא"ש [סי' יח] דמתוך שאינו בגומא ה"ז מתפשט ואין תורת לחם עליו.

החילוק בין טריתא לבין טרוקנין

ברא"ש ובטור ובמג"א [ס"ק מא] משמע שעיקר החילוק בין טרוקנין שחייבין בחלה, ובין טריתא הפטורה מחלה, הוא שלטרוקנין יש לבסוף תורת לחם כיון שנאפו בגומא, ולכן חייבים בחלה, משא"כ לטריתא אין לה תורת לחם כלל כיון שמתפשט על הכירה. והפמ"ג [א"א ס"ק מ] כתב שבלבוש משמע שהחילוק הוא בזה שטריתא עשויה בבליילה רכה יותר מאשר טרוקנין, ואילו במג"א משמע כנ"ל מהרא"ש והטור שעיקר החילוק הוא בתורת לחם. וע"ע בפמ"ג [א"א ס"ק מא] שכתב שבטרוקנין יש קצת לישה, משא"כ בטריתא.

האוכל טריתא בשיעור קביעות סעודה

הטור הביא בתחילה דין טרוקנין, וכתב שמברך עליהם המוציא וחייבין בחלה, ואח"כ הביא דין טריתא וכתב שאין לה תורת לחם וברכתה במ"מ, וסיים ואם קובע סעודתו עליו מברך המוציא וג' ברכות. והב"י תמה דממשמעות הגמ' משמע שטריתא גריעא מטרוקנין, וכיון שכתבו הרא"ש והטור שאין לה תורת לחם, א"כ בודאי לא מהני בה קביעות סעודה, וכן פסק השו"ע.
והמג"א [ס"ק מא] כתב להצדיק את פסק הטור, דכיון שברא"ש וברי"ף וברמב"ם לא מצינו חילוק בין טרוקנין לטריתא אלא לענין הפרשת חלה, לכן י"ל דדוקא לענין הפרשת חלה פטרינן טריתא, כיון שהפרשת חלה עיקר חיובא בגלגול, וטריתא כיון ששופכין אותו אין בו שום גיבול, אבל לאחר אפייה לחם גמור הוא אם קבע עליו סעודה. [ולכאורה דברי המג"א צ"ע דמצינו שגם לענין הפרשת חלה האפייה מחייבת, בדיון תחלתו סופגנין וסופו עיסה, וכן הקשה הפמ"ג. וצ"ל שהמג"א נקט דטריתא גריעא טפי, שאין בו עיסה כלל].

ביאורים והערות

39. ואף שכתב הב"י לענין הא דיוצא בזה י"ח מצה דסד"א דכיון שלפעמים אוכלין אותו לתענוג לאו לחם עוני הוא, מ"מ לא משמע שזו היתה עיקר צורת אכילתו.

40. והקשה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [שש"כ פכ"ד הערה קלא] דהא בסי' תרלט [ס"ק נא] מבואר שאין יוצאין ידי מצות אכילה בסוכה אלא בפת גמור ולא בפת הבכב"נ. ואמר הגרש"ז דטרוקנין שאני שאינו לחם שבא לקינוח ותענוג שהוא סוג אחר של לחם, אלא לחם גמור רק שאין רגילים לקבוע עליו סעודה.

קנין הלכה

מראי מקומות

לחלבה: כתב המ"ב [ס"ק צ'] שהמג"א חלק על פסק השו"ע, ושהא"ר כתב דמחמת הספק הזה אין לאכול טריתא בשיעור קביעות סעודה אלא בתוך הסעודה.⁴¹ עוד הביא שבספר מגן גיבורים כתב לקיים את פסק השו"ע.

סעיף מז

נהמא דהנרקא

המקור הוא בגמ' דף לז: דלחד לישנא בגמ' והו' טריתא, שעליה נאמר שפטורה מן החלה, ומשום שאין עליה תורת לחם כלל. ולדעת השו"ע [סעיף הקודם] שנקט שמברכין על טריתא במ"מ גם אם קבע סעודתו עליה ה"נ בנהמא דהנרקא.

ולא נתפרש מה נקודת החסרון בלחם זה, שהרי משמע דמיירי בבליילא עבה,⁴² [דבליילא רכה א"א ליתנה ע"ג שיפור], ואולי משום דאינו נאפה בתנור אלא נצלה לכן אינו נחשב לחם, ואולי גם אין בו תואר לחם.⁴³ [דלא מסתבר שהמשיחה בשמן ובביצים מפיקה ממנו שם לחם, שהרי אפילו נילוש בשמן וביצים דינו לכל הפחות כפת הבאה בכיסנין וחייבת בחלה, ומברכין המוציא אם אכל שיעור קביעות סעודה].

לחם העשוי לכותח

מקור הדין הוא בגמ' דף לז: דללישנא בתרא זוהי טריתא שאמרו עליה דפטורה מן החלה, ופירש"י משום שאין אופן אותה בתנור אלא בחמה, והקשו בגמ' מדרתני ר' חייא לחם העשוי לכותח חייב בחלה, ותירצו דהתם כדקתני טעמא, ר' יהודה אומר מעשה מוכיחין, עשאה כעבין [פירש"י ערוכה ומקומפת כגלוסקאות נאות] חייבין בחלה, וכתב רש"י משום דגלי דעתיה דללחם עשאה, עשאה כלמודין [כנסרים בעלמא, שלא הקפיד על עריכתם] פטורים.

ענין לחם העשוי לכותח הוא שהכותח הוא סוג תיבול שהיו מערבים בו מלח ונסיובי דחלבא ופירורי פת, וכאשר אפו את הלחם רק למטרת הכותח לא היו אופן בתנור אלא בחמה.

והא דחייב בחלה כאשר עשאו כגלוסקאות, צריך ביאור דסו"ס אינו נאפה כלל בתנור אלא בחמה ולמה חשיב לחם לענין חלה. ובפמ"ג [א"א ס"ק מג] פירש את לשון רש"י גלי דעתיה דללחם עשאה, שהיתה כוונתו בזמן הגיבול לאפותו בתנור ורק אח"כ נמלך, ולכן חייב בחלה, וכתב דכן נראה מהנחלת צבי.

האם עשאה כגלוסקאות מברך המוציא

כתב הטור שאם עשאו כגלוסקאות מברך המוציא, ורק כשעשאו כלימודין מברך במ"מ. והשו"ע לא כתב חילוק זה, דסובר דרק לענין חיוב חלה נאמר החילוק הנ"ל ולא לענין ברכת המוציא.⁴⁴

ביאורים והערות

41. ומבואר מזה שהא"ר נקט שגם לפי השו"ע שאין לטרייתא תורת לחם כלל, מ"מ אין מברכין עליו בתוך הסעודה.

42. לפי ר"ת שבלילא עבה מחוייבת בהפרשת חלה, אפילו סופו לעשותה סופגנין או איטריות, צ"ע למה עיסה זו שנועדה להיצלות בשיפור פטורה מן החלה.

43. לפי הרמב"ם והלבוש שהובאו בביה"ל [לעיל סט"ו ד"ה קמח] אפשר דה"נ פת זו שנאפית באופן זה אין עליה צורת פת, וגם אינה דרך אפיית פת. [אלא שהרמב"ם והלבוש כתבו זאת על טרוקנין החייבין בחלה, ומהניא בהו קביעת סעודה לברך המוציא, והכא עסקינן בטרייתא שפטורה מן החלה ומברך במ"מ אפילו קבע סעודה].

44. והביא הב"י את דברי הר"ש [חלה פ"א מ"ה] שכתב דחיוב חלה בעשאה כגלוסקאות הוא דוקא כשנטלו חלק מהעיסה ואפואוהו בתנור, שבזה גזרו חז"ל שיפריש חלה על כל העיסה גזירה שמא ימלכו ויאפו בתנור שיעור חלה, והוסיף הר"ש דמשמע דה"ה לענין ברכת המוציא.

קנין הלכה

מראי מקומות

והכתב המג"א [ס"ק מג] שהשו"ע נקט דין זה כספק, ולכן בהלכות חלה [סי' שכט] חייב בהפרשת חלה אם עשאו כגלוסקאות, משא"כ לענין ברכות אמרינן דספק ברכות להקל. והפמ"ג כתב דיש ליישב בפשיטות דעשאו כגלוסקאות מיירי שבזמן הגלגול נתכוין לאפותו בתנור ואח"כ נמלך ואפאו בחמה, דלענין חלה ה"ז חייב מן התורה דזה מיקרי תחילתה עיסה וסופה סופגנין גם לפי הר"ש, אך לענין ברכת המוציא אזלינן בתר האפייה בפועל, כמבואר בשו"ע [לעיל סעיף יג] וכיון שלא נאפה אין מברכין המוציא. והגר"א [ס"ק מח] כתב ד"ל שהשו"ע סובר דהא דמפרישין חלה בעשאו כגלוסקאות אינו אלא משום תקנה שמא ימלך בדעתו או משום דמיחלפא בשאר לחם, ואין זה שייך לענין ברכת המוציא. ומ"מ כתב המשנה ברורה [סוס"ק צב] דאין לאכול מלחם זה כדי שביעה אלא בתוך הסעודה, והיינו שלענין חשש דאורייתא נקט המשנ"ב להחמיר כהמור והמג"א.

סעיף יז

מקור הדין שפשטידא ממולאה בבשר דינה כפת הוא בדברי האגור בשם רבינו ישעיה, וטעם הדברים מבואר היטב בפסקי ריא"ז בשם מו"ה [והוא רבינו ישעיה הנ"ל בעל התוס' רי"ד] דאין זה כפת הממולא בדבש או מיני תבלין שאוכלין אותו כעין מיני מתיקה לקינוח סעודה, אלא הפשטידות האלו הממולאות בשר או דגים או מיני ירקות עשויות לקביעות סעודה, והדרך לאוכלן לרעבון ולשבוע ולא לקינוח סעודה, וכן כתב המג"א [ס"ק מד] בשם הש"ה. אמנם הט"ז [ס"ק כ] האריך לומר דאין חילוק בין עיסה ממולאה בפירות לבין עיסה ממולאה בבשר ודגים, ושניהם הוו פת הבאה בכיסנין, ומה שכתב רבינו ישעיה שמברך המוציא וברהמ"ז היינו דוקא כשקבע עליהם סעודה, ועיקר מה שבא רבינו ישעיה לומר הוא דלא אמרינן שהמילוי עיקר אלא העיסה עיקר. וע"ע במג"א [ס"ק מד] שהביא מספר תניא רבתי [סי' כח] שכתב בדברי הט"ז, דאחרי שהביא את דברי רבינו ישעיה כתב דהיינו דוקא אם קבע עליהם סעודה. ואמנם בדברי רבינו ישעיה מבואר טעמו וכנ"ל, דמחלק בין ממולא פירות שנעשו לקינוח לבין ממולא בשר שנעשה לאכילת רעבון ע"מ לשבוע. ולענין מעשה נקט המשנה ברורה כדבריו בביה"ל, שהעיקר כפשטות השו"ע והשל"ה שמברך המוציא אף כשלא קבע סעודה, ורק אם יהיו סוג ריקים מתובלים בפיתית בשר ונעשו לקינוח ברכתם מוזנות.⁴⁵

ביאורים והערות

וסיים הב"י שברשב"א [פסקי חלה שער א ד"ה הלש] כתב דיש חולקין על הר"ש [ומחייבין בעשאה כגלוסקאות בכל גוונין]. ובשו"ע לא הביא את דברי הר"ש כלל, לא בהלכות חלה ולא בהלכות ברכות, וכנראה דהטעם הוא משום ששאר הראשונים לא פירשו כן את הדין של עשאה כגלוסקאות.

45. והנה הברכי יוסף הביא על דברי השו"ע שמברך המוציא, שבשו"ת דבר משה [ח"א ט"ז] כתוב שאם עיסת הפשטידא נילווה בשמן, מברך במ"מ כדין כיסנין, וכתב הברכ"י דכן עמא דבר. אמנם המעיין בדברי הדבר משה יראה שבעיקרו אזיל בשיטת הט"ז דלא נחית כ"כ לחילוק בין נעשה לאכילת שובע לבין נעשה לקינוח, ועיי"ש שהביא בתחילה את דברי הט"ז, ואח"כ הוסיף שאם נילוש בשמן בודאי הוי פת הבאה בכיסנין. אמנם לכאורה לפי הסברא המובאת ברבינו ישעיה עצמו ואשר המשנה ברורה נקט כמותו לדינא, עיקר השאלה תלויה האם מאכל זה נעשה לאכילת שובע או לאכילת תענוג, וא"כ לכאורה גם בנילוש בשמן דינו כפת גמורה אם זו צורת המאכל הנעשה לשובע. [אמנם אם תהא למאכל צורה אחרת שבה הוא נעשה לקינוח, יהא דינו כפת הבכב"נ].

קנין הלכה

מראי מקומות

עיסה שנילושה בביצים

כתב המג"א דנראה שעיסה שנילושה במי ביצים בלי שומן ונאפית דינה כפת גמור ומברכין עליה המוציא, דכשם שבשר ודגים אינם מבטלים מתורת פת כן הביצים מין מזון הם, [ולמד המג"א זאת גם מזה שאין איסור בישולי עכו"ם בפת הנילושה בביצים (תוס' ביצה דף מז:)], ולבסוף הביא המג"א שבשבלי הלקט כתב דנילוש בביצים כנילוש בדבש וברכתו כמ"מ. ועיין בדברי רע"א שכתב דאין ללמוד כלל מדין בישולי עכו"ם, דגם אם יש לזה דין פת הבב"כ ה"ז בגדר פת עכו"ם ולא בישולי עכו"ם, שהרי אם קבע עליה סעודה, מברך המוציא ובהמ"ז. והמשנ"ב [ס"ק צד] הביא שהגר"ז והדה"ח נקטו דדין העוגיות הנילושות בביצים כפת הבא בכיסנין, וברכתן מזוונות אלא אם קבע עליהם סעודה.

ביאורים והערות

ועפ"י הורה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [הובא בספר יתן ברכה בקונטרס התשובות עמוד טל] לגבי מאכל הנקרא "פיצה", דאף אם נילוש ברוב מי פירות, מ"מ במקומות שהדרך לקבוע עליה סעודה דינו כפת גמורה ומברך המוציא וברהמ"ז אף באוכל פחות משיעור קביעות סעודה. ולענין מקום שאין הדרך לקבוע על מאכל זה סעודה, נקט שדינה כפת הבבכ"נ. ובמקום שיש האוכלים לקביעות סעודה ויש האוכלים לקינוח, ה"ז תלוי בדעת האדם האוכל עצמו. ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל הביא בספר הנ"ל שאף אם הדרך לקבוע עליה מ"מ ברכתה כמ"מ, אלא א"כ האוכל עצמו קבע סעודה עליה שאז ברכתה המוציא אף אם אוכל פחות מכשיעור. [ועיין לעיל סעיפים ז-ח שהבאנו שנחלקו האחרונים בסברות אלו].

שאלות לחזרה על החומר הנלמד בחודש חשון תשע"ז

או"ח סי' קסח מסעי' ו עד סוף הסימן

מיוסדות על טור וב"י וד"מ, שו"ע ט"ז ומג"א, משנ"ב שעה"צ וביאור"ל

סימן קסח סעיף ו

- א. איזה ברכה מברך על פת הבאה בכיסנין ;
- (1) כשאוכל מעט?
 - (2) כשאוכל שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו סעודה?
 - (3) כשאוכל שיעור שאחרים אינם קובעים עליו והוא קובע עליו?
 - (4) כשהוא זקן או נער שאכילתו מועטת ואוכל שיעור שאחרים אינם קובעים עליו?
- ב. (1) מה הטעם שנשתנה פת הבאה בכיסנין לברך עליו 'בורא מיני מזונות' ולא 'המוציא' ככל פת?
- (2) ולמה כשאוכל שיעור שקובעים עליו מברך 'המוציא'?
- ג. באיזה אופן משערין השיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו ;
- (1) כשאוכל הפת הבאה בכיסנין לבדו?
 - (2) כשאוכל אותו עם בשר או דברים אחרים שמלפתין בו?
 - (3) כשאכלו לבדו והוא שבע ממנו ואחרים לא היו שבעים ממנו לבדו רק עם דברים אחרים?
- ד. (1) כמה הוא שיעור קביעות סעודה לגבי עירובי תחומין?
- (2) וכמה הוא השיעור כאן לגבי ברכת המוציא וברכת המזון?
 - (3) ומהי ההנהגה הראויה לכתחילה לשער שיעור קביעות סעודה?
- ה. באופן שהיה בדעתו לאכול רק מעט ובירך מתחילה 'בורא מיני מזונות', ואח"כ נמלך לאכול יותר בשיעור שאחרים קובעים עליו ;
- (1) האם צריך לברך עכשיו 'המוציא' - כשיש שיעור קביעות במה שלא אכל עדיין, או כשיש שיעור קביעות רק עם מה שכבר אכל?
 - (2) אם אינו צריך לברך המוציא, האם צריך לברך שוב מזונות?
 - (3) והאם מברך ברכת המזון כשלא בירך מתחילה המוציא רק מזונות?

סעיף ז

- ו. לדעת רש"י, שהיא דעה ראשונה בשו"ע, שפת הבאה בכיסנין היינו פת שממלאין אותה בדבש או סוכר וכדו'.
- (1) האם דינא הכי אף כשהפת נילושה רק במים כשאר פת?
 - (2) והאם גם כשהעיקר אצלו המילוי, ומה הטעם?
 - (3) והאם סגי במילוי מעט או צריך שיהיה נרגש טעמו הרבה מאד?
 - (4) ומה מברך על המילוי לבדו כשמוציאו ואינו אוכל את העיסה?
 - (5) ומה מברך על העיסה לבדו כשהוציאו ממנו כל המילוי?
- ז. לדעה שניה בשו"ע, שפת הבאה בכיסנין היינו עיסה שנילושה בדבש או שמן וכדו'.

- 1) מה הדין אם היה הרוב ממם וע"י שעירב מינים אלו נשתנה הטעם?
 - 2) האם צריך שיהיה טעם המי פירות או התבלין ניכר בעיסה, ומה הטעם?
 - 3) לחם שנותנין בו כרכום או מעט צימוקין להטעימו ולנאותו, האם מיקרי פהב"כ?
- ח. לדעת הרמ"א ;
- 1) איזה דין יש לפת זה של דעה שניה, ומהי ברכתו?
 - 2) כמה תבלין צריך להכניס בעיסה כדי שיהיה פהב"כ?
 - 3) כשנילוש בדבש או שמן או חלב, מה צריך להיות היחס ביניהם למים כדי שיהיה פהב"כ?
 - 4) כשנילוש בביצים, כמה צריך להיות היחס בין הביצים למים כדי שיהיה פהב"כ?
 - 5) עיסה שנילושה במים שנתבשלה קודם עם מעט שיבולת שועל, האם דינו כפת או כפהב"כ?
- ט. להלכה, חלות מתוקות שלנו, שנילושו עם מעט שמן ותבלין, האם הוי פהב"כ או פת גמור?
- י. לדעה שלישית בשו"ע ;
- 1) האם גם כשלשין את העיסה במים לבד דינו כפהב"כ?
 - 2) ומה הטעם אין לו דין פת?
- יא. 1) האם ג' דעות אלו בשו"ע חולקים זה עם זה או שמודים אהדדי?
- 2) ואיך ההכרעה להלכה?
- 3) איך כתב ונהגו להקל, הוא אתי לידי חומרא של ברכה שאינה ראויה?

סעיף ח

- יב. לחמניות שביליתן עבה, ועושים אותם מקמח ומים כשאר פת, והם דקים ;
- 1) מה ברכתן?
 - 2) מה בין זה לכעכים יבשים?
- יג. חביתיות שביליתן רכה, וגם נעשים מתערובת קמח ומים, מה ברכתן ;
- 1) כשהם דקים ורכים ביותר?
 - 2) כשאינם דקים ורכים כל כך?
 - 3) כשהם דקים ורכים וקבע עליהן סעודתו?
- יד. חביתיות שאוכל בסוף הסעודה לקינוח ומתיקה, האם צריך לברך עליהם לפנייהם ולאחריהם, ומה הטעם ;
- 1) כשאוכל מהם מעט?
 - 2) כשאוכל מהם שיעור קביעות סעודה?
 - 3) ומה הדין כשאוכל מהם להשביע רעבונו?
- טו. 1) עוגה ממולאת בתפוחים, האם צריך לברך עליה בסעודה?
- 2) מעשה קדירה הבאים למזון ולתבשיל, כמו קוגל וכדו', האם צריך לברך עליהם?
- טז. פת הבאה בכיסנין שאוכל בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה רק לקינוח, האם צריך לברך עליהו ;
- 1) כשאוכל דבר הנילוש בדבש ומי ביצים, כמו עוגה ועוגיות?
 - 2) כשאוכל כעכים יבשים?

3) כשאוכל מדברים הממולאים בפירות?

יז. ריקים דקים שנותנים עליהם מרקחת, האם מברכים על המרקחת או על הריקים ;

1) כשאוכלם ביחד?

2) כשאוכל המרקחת מלמעלה ונשאר הריק ואוכלו בפני עצמו?

3) כשאוכלם ביחד, ובסוף נשאר עוד קצת ריק בלא המרקחת?

יח. כשהריקים מתוקים וטובים למאכל בעצמן וכוונתו גם על הריקים וגם על המרקחת, מה מברך ;

1) כשאנו יחד הריקים והמרקחת?

2) כשהניח המרקחת אחר שנאפו הריקים?

סעיף ט

יט. האוכל פת גמור פחות מכביצה, מה מברך לפניו ומה מברך לאחריו?

סעיף י

כ. פת שפירר לפירורין ובישלו, האם נשאר ברכתו המוציא וברכת המזון או שמברך עליו מזונות וברכה מעין שלש ;

1) כשיש בהם או באחד מהם כזית ואיבד תואר לחם?

2) כשיש באחד מהם כזית ואוכל אחריו הפירורין הקטנים?

3) כשיש באחד מהם כזית אבל אוכל רק הפירורים הקטנים?

4) כשבשעת בישול היה כזית ואח"כ פיררו לפירורין קטנים?

5) כשאין באחד מהם כזית ויש בו תואר לחם?

כא. פת שפיררו לפירורין ולא בישלו ודיבקם ע"י דבש או מרק, האם נשאר ברכתו המוציא וברכת המזון או שמברך עליו מזונות וברכה מעין שלש ;

1) אם יש בפרוסות או באחת מהן כזית?

2) אם אין בפרוסות כזית ויש בהם תואר לחם?

3) אם אין בפרוסות כזית ואין בהם תואר לחם?

כב. באופנים דלהלן, האם דינם כנתבשלו ;

1) כשהניחם בכלי שני ולא נתלבן המים ע"י הלחם?

2) כשהניחם בכלי שני ונתלבן המים ע"י הלחם?

3) כשהניח הפירורין בקערה ועירה עליהם מים רותחים מכלי ראשון?

כג. אם טיגנו את הפירורים במשקה במחבת, האם נחשב כנתבשלו?

1) כשטיגן פרוסות שיש בהם כזית?

2) כשטיגן פרוסות שאין בהם כזית?

כד. קניידלעך העשויין מפירורי לחם שגיבולן בשמן, מה ברכתו ;

1) כשבישלם בקדירה או טיגן במחבת במשקה?

2) כשאפאן בתנור?

3) ומה הדין כשגבולן במים לבד ואפאן?

כה. בכל האופנים הנ"ל [בסעיף זה] כשמברך עליהם 'בורא מיני מזונות', מה הדין באכל מהם כדי שביעה, ומה הטעם?

- כו. 1) פת שפיררו לפירורין, ואינו לא מבושל ולא מחובר רק מפורר דק דק ואין בהם כזית ולא תואר לחם, האם מברך המוציא, ומה הטעם?
2) ומה הדין אם שרה הפירורין במים זמן מועט?
3) ומה הדין אם שרה הרבה זמן עד שנתלבנו המים עיי"ז?

סעיף יא

- כז. 1) צנימים שאין בהם כזית שמניחים בשכר והשכר מתלבן ע"י השריה, מה מברך על הצנימים?
2) ואם נתן חתיכות קטנות של צנימים לתוך השכר כדי שיתן בו טעם, מה מברך על החתיכות?

סעיף יב

- כח. 1) פת השרוי בין אדום או לבן, האם מברך עליו המוציא או מזונות, ומה הטעם?
2) והאם מברך 'הגפן' על היין?
כט. השורה פת כיסנין בין או בין שרף, האם מברך על הפת או על היין;
1) כשכוונתו על המזונות?
2) כשכוונתו על שתיהם?
ל. הרוצה לשתות קפה ולהטביל בו פת הבאה בכיסנין, מהי הדרך הנכון לברך על המזונות ועל הקפה?
לא. לחמים שעושים לכבוד יום טוב וצובעים עם מי כרכום, מה מברכין עליהם ומה הטעם?

סעיף יג

- לב. בצק שנילוש עב כמו פת, ואח"כ בישלה במים או טיגנה בשמן, ויש בה כזית ויש לה תואר לחם;
1) לדעה ראשונה בשו"ע, האם ברכתו המוציא, ומה הטעם?
2) ומאי שנא מפירורי לחם שנתבשלו ויש בהם כזית?
3) ומה הדין אם אכל הרבה וקבע סעודתו עליהם?
4) ומה הדין אם בשעת לישה לא היה בדעתו לטגנו או לבשלו, דלענין הפרשת חלה מיקרי לחם?
5) ומה הדין אם נתן במחבת רק מעט שמן כדי שלא ישרף?
לג. 1) לדעה שניה בשו"ע, מה טעם ברכתו המוציא?
2) מהי הכרעת השו"ע?
3) והאם גם באוכל רק מעט ללא קביעות סעודה?
4) והאם גם בשהיה דעתו בשעת לישה לבישול וטיגון?
5) והאיך נפטר בברכת הפת?

- לד. (1) מה המנהג שהביא הרמ"א בזה, ומה פירושו?
- (2) לנוהגים להקל, האם יש נפק"מ אם אכל כדי שביעה או לא?
- (3) ומה הסברא לחלק ביניהם?
- (4) והאם יש נפק"מ אם מתחילה היה דעתו לאפותו או לבשלו?
- לה. (1) אם אפה במחבת במשקה או בקדירה במים, האם מיקרי אפיה או בישול?
- (2) בלילה עבה שנתבשלה ויש בה תואר לחם, האם יש לדון לברך עליו המוציא?
- לו. פשטיד"א וקרעפליך הממולאים בבשר או בפירות - ונילושו במים בלבד או בשמן ודבש;
- (1) לפי ב' הדעות הנ"ל בשו"ע, מה מברך עליהם כשאינו קובע סעודתו עליהם?
- (2) ומה מברך עליהם כשקובע סעודתו עליהם?
- לז. להלכה, האם מטוגן נידון כפת הבאה בכיסנין?

סעיף יד

- לח. (1) פת שחלטו ברותחין ואח"כ אפה אותו בתנור, האם הוי לחם גמור ומברך המוציא?
- (2) ומה דין הפת שטיגנו בשמן ואח"כ אפה אותו בתנור?
- לט. (1) בלילה רכה שאפאו בתנור או באלפס ללא משקה, מה ברכתו?
- (2) ומה הדין אם טיגנו במשקה?
- (3) מעט משקה שמושחין בו האלפס שלא ישרף העיסה, האם מיקרי משקה?

סעיף טו

- מ. טרוקנין, שעושין גומא בכירה ונותנין שם קמח ומים מעורבין ונאפה שם.
- (1) מה ברכתו - בקבע ובלא קבע?
- (2) ומה הטעם, להרמב"ם, להמג"א ולהלבוש?
- מא. טריתא, שלוקחים קמח ומים מעורבים ושופכין על הכירה והוא מתפשט ונאפה.
- (1) מה ברכתו כשלא קבע עליהו?
- (2) ומה הדין בקבע?

סעיף טז

- מב. (1) נהמא דהדנקא, דהיינו בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו בשמן או במי ביצים. מה ברכתו בקבע ובלא קבע?
- (2) ומה הדין אם עשאה ערוכה ונאה כעין גלוסקא?
- (3) ומה דין לחם שאפאו בשפוד - בקבע ובלא קבע?

סעיף יז

- מג. פשטיד"א הנאפה בתנור, והוא מרקחת של מיני פירות או בשר הנאפית בין דפי עיסה.
- (1) לדעת המחבר בשו"ע, מה מברך עליו בלא קבע עליו סעודתו?
- (2) והאם דומה לפת הבאה בכיסנין, ומדוע?
- (3) ומה הדין אם עשוי רקיקין קטנים ומעורב בו פתיתי בשר, ומה הטעם?

מד. עוגיות, שנילושו במי ביצים ;

(1) האם הוא בכלל פת הבאה בכיסנין?

(2) איך ינהג ירא שמים?

(3) ומה הדין אם הוא דק ויבש?

מה. פשטיד"א שאפאו במחבת במשקה, האם מברך עליו, ואיזה ברכה, ואיך יאכלנו?

שאלות ונידונים הנוגעים למעשה בנלמד בחודש חשון תשע"ז או"ח סי' קסח מסעי' ו עד סוף הסימן

א. אכל מזונות ובירך עליהם בטעות המוציא וברכת המזון.

1. האם יצא בברכה ראשונה ואחרונה.

2. האם יש חילוק בזה בין מיני עוגות ממולאים, בסקויטים, עוגיות וכדו'.

3. אכל מיני מאפה שספק האם מוגדרים כפת כיסנים מה יברך עליהם תחלה וסוף.

[ט"ז סק"ו, אבן העזר, רע"א על סימן ר"ח סי"ז, שעה"צ ר"ט סק"ד, חזו"א כ"ו סק"ח, וסימן ל"ד סק"ד].
ברע"א מבואר שבעצם הוא לחם גמור וכל הטעם מהני במעין ג' הוא כי מה"ת חייב רק אם אכל כדי שביעה, [וכ"כ האבן העזר וכן מבואר בשעה"צ] ולכן כתב הרע"א שגם לא אכל כדי שביעה נחשב ששייך בבכחמ"ז ויצא. ובט"ז כתב שמזונות פוטרת הכל, ולכן כל שאינו ברור לנו שיש שם חשיבות של פת ואינן בכלל כיסנין מברך מזונות ומעין ג'. וכע"ז כתב בגר"ז כתב דמאחר ומה"ת יוצא גם במעין ג' לכן לחם כזה שאין רגילים רוב בנ"א לקבוע עליו ירד מחשיבותו לא תקנו חז"ל עליו ברכהמ"ז. ועוד כתב בגר"ז שמאחר וברכהמ"ז תוקן על לחם חשוב כל שלא נתברר לנו שהוא בכלל, חסר בחשיבות ואין מברך עליו ברכהמ"ז. וממילא כדי שלא יהיה תרתי דסתרי מברך עליו מזונות. - ובחזו"א כתב שודאי שהמוציא וברכהמ"ז שייך רק על לחם וכיסנין הוא לחם, אלא שמאחר ואין קובעים עליו לא תקנו עליו ברכהמ"ז אלא כקבע עליו. ובסימן ל"ד סק"ד דן האם בפת כיסנין יצא בברכת הזן לחוד.

ב. לחמניות הנלושות במי צימוקים.

1. האם יש חילוק אם יש בהם טעם אין בהם טעם. [כמצוי בלחמניות מזונות, ומתחלק לשתי אופנים ושאלות יש שאין בהם טעם, ויש שהטעם מחמת התוספת סוכר ולא מצד מי הצימוקים]

2. כשלשין בצק עם מרגרינה וכדו', האם צריך לחשב בכל אחד מהם כמה אחוזי מים מעורב בו.

3. עוגיות שנאפים בצורה רגילה ומיד בסיום האפיה בעודם רותחים מטבילים אותם בתוך שוקולד שהומם ורותח, או שמטבילים אותו בתוך סיר שעל האש ובו שוקולד ועוד דברים הנותנים טעם, ומתפשט הטעם בכולו, מה מברכים עליו.

[ב"י, ב"ח, דרכ"מ, מחבר, רמ"א, ט"ז סק"ז, מ"ב סק"ל, ג, ביה"ל ד"ב וכ"ז].

לענין נילוש עמו. בב"י מבואר בתחלה שצריך להפקיע ממנו שם לחם, ולמסקנא מבואר בדבריו שלא קבעו חכמים המוציא אלא בלחם שהדרך לקבוע עליו, דהיינו עיסה שנילושה במים בלבד בלי שום תערובת, אבל כל

שיש בה מתערובת, כיון שאין דרך בי אדם לקבוע עליהם, ובדרכ"מ כתב שאין המנהג כדבריו שהרי בשבתות מברכין המוציא על מיני לחם המתובל הרבה, וניכר בהם המראה ובטעם, ע"כ שלא יצא מתורת לחם אא"כ עיקר העיסה נילוש באותם דברים. - ובפשטות הדרכ"מ אינו חולק מפני שסובר שצריך להפקיע שם לחם, אלא שנחלקו הב"י והדרכ"מ כדי להגדירו שאינו מהדברים שקבעו עליו ברכה"מ, האם דבר שהרגילות לקבוע עליו אבל בצורתו הוא שונה מלחם הרגיל שמקמח ומים האם עי"ז מופקע משם פת, או שעצם זה שאנשים קובעים עליו בשבת בהכרח שבכמות מועטת כזו מוגדר עדיין כפת. - וממילא ודאי שמשפרי אפיה וכדו' מאחר וזה צורת עשיית הפת וכולו טפל אליו לכו"ע נחשב כפת. - ולהלכה במחבר כתב עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב, והוא שיהיה ניכר טעם המי פירות בעיסה, והיינו כמש"כ המ"ב שנילוש עמו, שאז אפילו אם הרוב הוא מים, אם נשתנה הטעם מיקרי פת הבאה בכיסנין, אבל הרמ"א כתב שזה נחשב לפת גמור, ורק כשיש הרבה שכמעט הדבש הוא העיקר ובמ"ב ביאר שצריך שיהיה הטעם שלהם נרגש יותר מהקמח, ושיהיה רוב כדי שעי"ז נרגש מהם הרבה מאוד. ויש לדון האם תלוי לדבריו ברוב, והיינו מפני שהרמ"א סובר כהצד הראשון בב"י שצריך להפקיע ממנו שם לחם וכגדרי ביטול, וכן להיפך כשיש רוב ואין טעמו ניכר האם בטל ממנו שמו. או שהעיקר הוא בהגדרת מהות המאכל מצד עצמו אבל ביסוד אינו חולק על הב"י, ובט"ז נראה שהעיקר שיהיה ניכר היטב, וכע"ז במ"ב שהמטרה שיהיה ניכר היטב, ועיין בב"ח ויש לדון בדבריו. - אמנם עדיין יש לדון שכאשר הוא מועט ממש, גם אם ניכר היטב אפשר שאינו יכול לבטל את עיקר שמו ומהותו. - אמנם בביאור הלכה ד"ה הרבה מבואר שהעיקר בכל זה הוא שמחמת כן יהיה ניכר היטב הטעם ואל"כ אין לו כל מעלה וכת להפקיע מברכת המוציא. - אמנם עדיין יש לדון שיש לשתי הדברים, כלומר שכאשר במציאות הרוב אינו מים יש עוד סיבה לברך מזונות, כי כשהמים מתבטלים אין עליו כלל שם לחם, וממילא בכה"ג אפילו אינו ניכר טעמו כלל, כי מהות לחם הוא קמח ומים. - עוד צורה של נילוש שמברך מזונות הוא דעת הט"ז ועוד אחרונים החולקים על המג"א והביה"ל ד"ה וכ"ז פסק כמותם, שגם אם נילוש בצורה הרגילה אבל אח"כ טיגנו בשמן וכדו' נחשב כנילוש עמו.

ג. עוגה שיש בה מילוי של כמות קטנה של שוקולד או תרכיזי טעם וכדו'.

1. כאשר טעמו ניכר מאוד בכל המאפה, מה מברך עליו. - וכן חלות מתוקות מה מברך עליהם.
2. בורקס גדולים וקטנים האם יש ביניהם חילוק לענין ברכה. - וכן לחמניות שנילושו במי פירות או שעשויים מבצק עלים שממולאים בנקנקיות וכדו' מה מברך עליהם.
3. פיצה שנילושה במים וטעם הגבינה צהובה ושאר הדברים שמעליו ניכרים היטב גם בפיצה עצמה, מה מברך עליה, ומה הדין כאשר גם הפיצה עצמה נילושה במי פירות וכדו' וטעמו ניכר. - והאם יש הבדל בין פיצה גדולה או פיציות קטנות.
4. עוגה מבצק רגיל עם מילוי בכמות גדולה באמצע, כמצוי בחלק מעוגות שמרים שבחנויות, שהמילוי לא נותן טעם במאפה עצמו, האם מברך מזונות.
5. ואם נתן טעם במאפה, מה מברך כאשר אוכל רק את הצדדים שאין בהם מילוי, וניכר מעט, או הרבה, או בכלל לא מהמילוי.
6. אפה שתי שכבות של עוגה מבצק רגיל, וחיברם ע"י מילוי קרם, שוקולד וכדו' שניכר טעמם היטב במאפה.
7. והאם שונה כאשר זהו צורת עשייתו, כגון שכבות שתחילה אופים את הבצק ואח"כ ממלאים בהם קרם ומקפאים, או פחזניות שרק אח"כ ממלאים אבל כך הוא עיקר אפייתו מלכתחילה.

[מג"א, ט"ז, מ"ב סקל"ג, גר"ז ס"י, שעה"צ סקכ"ח, ס"י"ז וביה"ל שם].

לענין מילוי שיסודו שמברך עליו מזונות הוא, כמבואר במג"א ובמ"ב, שבעצם הוא פת גמור, והמילוי צריך להיות בדרגה ומצב שהוא העיקר ממש עד שאילולא שלעולם מברכים על הקמח היה צריך לברך כעל המילוי. ולכן נחלקו המג"א והט"ז באופן שהוא ממולא בדברים המשיבים שמאחר ובמהותם הם לעולם טפלים לפת אין בכוחם להפקיע ממנו שם פת, וכמש"כ בגר"ז שכל שבא ללפת, או שבא לעיקר הסעודה, אין מילוי זה מוציא את הפת מתורת לחם גמור, [ולכן לענין מי ביצים נחלקו הפוסקים על המג"א אא"כ כולו מי ביצים שאינו מקבל שם פת כלל כמבואר בשעה"צ] ומבואר במ"ב שצריך שיהיה נרגש ויותר מטעם העיסה, [וכן מבואר בביה"ל ד"ה שכמעט], יתירה מכך מבואר בשעה"צ שבמילוי גם לדעת המחבר צריך שיהיה נרגש הטעם הרבה מאוד, ובביה"ל [ד"ה שכמעט] נראה שאפשר שתלוי גם האם נעשה לשבוע או לקינוח ותענוג, אמנם אפשר שכונתו רק באופנים כאלו שאינם מוגדרים מחמת המילוי לגמרי. — ומ"מ מבואר בט"ז שצריך שיהיה נרגש טעמו גם בפת, ובזה ודאי שאין כונתו שיהיה ניכר בדרגה כמו בנילוש, דהיינו שניכר היטב כרוב, דא"כ תיפוק ליה מצד נילוש, ועוד שא"כ למה כשנפרד מהמילוי צריך לטעם שכתב הט"ז הביאו המ"ב שאינו חוזר לברכת המוציא כי מאחר ונאפה בצורה כזו חל עליו שם פת כיסנין, תיפו"ל שהרי"ז כנילוש, אלא כמבואר בפמ"ג שאם אינו נותן כלל טעם נחשב שכל אחד הוא בפני עצמו. ואם היסוד שכאשר נקרא ונחשב לאחד כבר מקבל שמו, וכן אחרי שכבר חל עליו שם פת כיסנין נשאר כך ברכתו, כלומר שהעיקר הוא הגדרת שמו, יש לעיין האם כאשר המילוי לא בכולו, וגם הטעם לא בכולו, האם מ"מ נחשב בפועל אחד ומקבל שם כיסנין גם על הקצוות, או שמתחלק לפי מקומו. — ובגר"ז כתב שצריך שיאפה עמו. והיינו דאל"כ אינו יכול להפקיע ממנו שמו, ויש לעיין האם כאשר צורת עשייתו הוא בשתי שלבים נחשב כן כדבר אחד ויכול להפקיע ממנו שם פת, ואפילו ללא אפיה אבל בצורה שמאחדת אותם. ג"כ יחשב כאחד.

ולענין המחלוקת של המג"א והט"ז שלדעת המג"א מאחר והוא ממולא בדברים הנאכלים על השבוע מברך המוציא, וזהו כונת המחבר, ובגר"ז כתב שגם ירקות מוגדר בזה לשבוע וגם אם בא ללפת את הפת בכללו, וכ"ש כמשמולא בתפו"א, ולדעת הט"ז מברך מזונות, פסק המ"ב שבאופן של ס"ז מברך המוציא, אבל מבואר בביה"ל שזה לא מטעמיה של המג"א, אלא מפני שהוא דבר שבמהותו קובעים עליו סעודה, ולכן חילק בין גדולים לקטנים, ולכאורה לדבריו בורקעס גדולים שהרגילות להגיש בסעודות מברך המוציא, משא"כ קטנים שנותנים גם בקידושים וכדו' ככיבוד בעלמא, - מאידך לדבריו מיני מאפה כאלו שממולאים במיני מתיקה אבל ניתנים כחלק מהסעודה, דהיינו כאזני המן שהוזכר בביה"ל וכדו', לדעת המג"א יברך מזונות, ולדעת הביה"ל יברך המוציא. וכ"כ בברכ"י. — אמנם אפשר שמאחר והבורקעס עשוי מבצק עלים שהוא מצד עצמו נכסס ונפרך וברכתו מזונות, יש לדון לשתי צדדים, כלומר בין לדעת המג"א שלשובע נשאר המוציא, זה רק מפני שאין בכח מה שבא לשבוע וטפל אליו להפקיעו מהמוציא, אבל כאשר מצד עצמו אין לו שם פת אינו מקבל מחמת כן המוציא, משא"כ לדעת הביה"ל שבא לשבוע גם אם מצד עצמו אין לו שם פת כל ההרכב ביחד נותן לו שם פת, אמנם בביה"ל להדיא כאשר עשוי כסתם לחם כלומר שסתם צורת האכילה לשבוע אינו מספיק לתת לו שם לחם. — וכעין זה יש לדון בפיצה שנילושה במי פירות אבל הגודל בצורה שקובעים סעודה, וגם הגבינה במהותו שבא לשבוע, האם מחמת הנילוש לא מקבל כלל שם פת, או שגם בזה הלשובע מעמידו על חשיבות פת.

ד. רוצה לאכול מיני מזונות.

1. האם יש מקום להחמיר לאכול רק בתוך הסעודה.
2. האם יש חילוק בין עוגות שמהותם למתיקה, כמלאים קרמים וכדו' או שגם משביע כעוגת שמרים טורט וכדו'.
3. והאם בבורקס יש יותר מקום להחמיר.

בב"י מבואר שבמינים אלו הם מצד ספק, ולכן בב"ח כתב שיש להחמיר לאכול רק בתוך הסעודה, וברע"א הביאו הביה"ל הקשה למה לא הזכיר המחבר שיר"ש יחמיר לאכול בתוך הסעודה. אלא שלדעת המאמר מרכזי כל האופנים בכלל פת כיסנין. ובביה"ל ד"ה טעונים מבואר שממולא היא הדעה העיקרית.

ה. חלות מתוקות מעט או הרבה.

1. כאשר הרגילות לאכלם בסעודות שבת האם יש צד שאין מברך עליהם המוציא.
2. בורקס גדולים שדרך בני אדם לקבוע עליהם את הסעודה מה ברכתם.
3. לחם וחלות עם כל המשפרי אפיה שבהם האם יש אופנים.
4. חטיפים העשויים רק מקמח ומים מה ברכתם. וכן ביסלי וכדו' שעיקרו מקמח ומים ומתובל התבלינים.
5. מצות - בפסח, בשאר ימות השנה, שנשארו מפסח, או חדשים מה מברך עליהם.

מבואר בראשונים [רש"י מ"א ע"ב ד"ה פת, רבינו יונה כ"ט ע"א, ועוד] שמהות לחם הוא דבר שרגילין לקבוע עליו סעודה, והוא דבר שעשוי למזון ובהם אפילו אכילה מועטת יש לה שם אכילת לחם, משא"כ כיסנין הוא דבר שמהותו הוא או לתענוג, או לקינוח, או שמחמת כל סיבה א"א לאכול ממנו הרבה, - אלא שנחלקו האם זה הגדרה כללית שכל מה שבמהותו אינו נאכל לשובע אלא לקינוח או תענוג, לפחות לענין ברכה אין לו שם לחם, וממילא הדבר מתחלק לפי מצב וענין, או שגם אם זה סיבה, אבל למעשה אינו נמדד לפי כל אחד אלא תלוי רק בהגדרות שקבעו חז"ל. - וגם בזה עדיין הנידון מתחלק לשתי הצדדים, בין לענין דברים שבמהותם וצורתם הוא כפת הבאה בכיסנין אבל דרך בני אדם שקובעים עליו סעודה, - וכן להיפך דבר שאין בו כל תערוכת של דברים אחרים, וגם צורתו שאינו נפרך, אבל מהותו וצורת אכילתו הוא כחטיפ וכדו'. - בעמק ברכה כתב שלמרות שהעיקר הוא כי אינו למזון אלא לתענוג, מ"מ עיקר הגדרים הוא לפי מה שקבעו חז"ל ולא לפי מה שקובעים סעודה, וכל מה שנחשב ונקרא פת הבאה בכיסנין לא קבעו ברכות אלו, וממילא המחלוקת הוא רק מה נקרא פת כיסנין.

אלא שגם אם אינו נמדד כל אחד לפי עצמו, אלא הוא הגדרה כללית, עדיין יש לדון אחרי שיסודו הוא שמחמת שהוא לתענוג אוכלים ממנו רק מעט ואין אוכלים ממנו למזון, האם הלתענוג הוא תנאי בהגדרת כיסנין, ובאופן שמופקע לגמרי מלתענוג דהיינו כשהוא ממש למזון גם אם צורת אכילתו הוא רק מעט אינו נחשב ככיסנין, - וכן להיפך אם לתענוג הוא שם ההגדרה, דבר שהוא מתוק גם אם יקבעו עליו נשאר עליו שם פת כיסנין. או שזה רק עוד תנאי בסיסי לכל פת כיסנין, אבל כשכל עיקרו אינו עומד כפי הגדרת כיסנין גם אם הוא לתענוג יחשב כפת. - וכן להיפך אחרי שקבעו שפת כיסנין כל שאינו קובע עליו לא תקנו עליו, ממילא אינו תלוי במהותו אלא האם קובעים עליו. - ולענין מצה נחלקו הפוסקים מה ברכתו ויסוד המחלוקת האם למרות היותו נכסס, מאחר ועיקר עשייתו הוא כדי לקבוע עליו, קבעו עליו ברכה"מ, ולכן אחרי פסח גם כי זהו מהותו,

לשון הלבוש הקרוי לחם בפי כל שהוא המשביע ביותר ורוב בנ"א קובעין סעודתו עליו, ולא קבעו חכמים לברך על כזית אלא על דבר שדרך רוב בני אדם לקבוע סעודתם עליו, ובפשטות לדבריו הקובע הוא מה דרך בנ"א, וגם לדבריו אפשר שאינו דבר המשתנה אלא הגדרות מהו שינוי מהותי שדיו בזה להגדיר שאין דרך בנ"א לקבוע עליו. - ובגר"ז כתב שלא תקנו אלא בלחם שדרך בנ"א לקבוע עליו אבל מיני לחמים שיתבאר שאין דרך בנ"א לקבוע סעודה עליהם. ובב"י שהקשה שהוי ברכה לבטלה, וכן הב"ח הט"ז וכל אלו שדנו בזה למה לא חיישינן לברכה מוכח שסברי שזה ספק, וכן כל הפוסקים שדנו למה מברך מספק מזונות וממעין ג' ולא המוציא, כלומר למרות שיסודו וסיבתו הוא כי לא קבעי עליה וכן שנאכל כארעי ולקינוח אבל ישנם גדרים בזה כלומר דבר שמוגדר בשם פת הבאה בכיסנין עליו חז"ל קבעו שאין לו מספיק חשיבות לברך עליו המוציא וברכה"מ. דאל"כ

למה לא קבעו כהמאמ"ר ודעימיה שהכל בכלל פת. - אמנם בדרך החיים כתב שלפי זה הכל תלוי בראות עיני המורה, אבל להדיא בדבריו שזה דלא כהט"ז והמג"א. - ובמ"ב בכמה מקומות נקט על הג' ממינים שהדבר במחלוקת, וכן לענין בתוך הסעודה כתב שרק מספק אינו מברך, ורק הוסיף שלפי המאמ"ר דינו שונה, ובהכרח שס"ל שאינו הגדרה כללית של דברים שאין קובעים עליהם, ולכאורה סותר עצמו כי מאידך לענין ממולא במזון מחלק הביה"ל ד"ה פשטיד"א שלמרות שבעצם גם אם ממולא בדבר שהוא למזון מברך עליו המוציא מ"מ אינו תלוי בעצם זה שהוא למזון [כהמג"א] אלא בסתמא הדבר עשוי כולו למזון ומברכין עליו המוציא, ומ"מ אם אותו דבר עצמו עשוי לקינוח כלומר במציות הדקות כן מפקיע. - וכ"כ בביה"ל ד"ה שכמעט לענין פורים, שאפילו אם יהיה רוב אם עושים אותו כדי לשבוע ולחם גמור הוא, וא"כ לכאורה גם לענין נילוש אותו דבר עצמו תלוי לצורך מה נעשה, ולכאורה הדברים סותרים עצמם.

ו. נכנס לשמחה מביאים לו עוגיות, ביגלך, עוגות ממולאים.

1. האם עליו להחמיר שלא לאכול משלשתם.
2. וכן כמה שיושבים ואוכלים ביחד מיני מזונות האם יש לחשוש שיתחייבו בזימון.
3. רוצה לאכול מהמזונות, או בורקס, ולשתות, או לאכול סלטים האם עדיף לברך עליהם תחלה. - ואם אכל מהמזונות תחלה, האם מברך עליהם ברכה ראשונה ואחרונה.
4. עשה בשבת בבוקר קידוש על מיני מזונות, אח"כ בסעודה שכח להזכיר רצה, האם חוזר על ברכה מ"מ.
5. אכל מזונות פירות וכד' בירך על המחיה ורוצה להמשיך באכילת הפירות האם יש לו לחשוש לצאת שוב ברכה ראשונה מאחר.
6. נמצא בשמחה אכל עוגה, בורקס כוד', ונמצאים שם אנשים שאכל פת, האם צריך, או לפחות מהראוי, שיבקש שיוציאו אותו בברכת המזון, ולא יברך מעין ג'.
7. יושבים שלשה בשמחה, אחד רוצה לאכול מציות או פריכיות, השני בורקס, השלישי עוגיות לעקאך וכדו', האם יכולים לכתחילה לבקש שאחד מהם יוציא את כולם במזונות.

דנו האחרונים שאם כמבואר בב"י, וכן להלכה מתבאר במ"ב דלא כהמאמר מרדכי שכל הג' הם מספק א"כ באופנים אלו הספק לחומרא הוא להיפך, אלא שאפשר שלענין טפילות חסר לו במהותו בחשיבות, וכע"ז כתב בטוטו"ד מהד"ת ר"א, ועיין מש"כ בקה"י [ברכות כ"ה] הזכרה שנחשוש שכבר יצא בכיסנים. - ובביה"ל ד"ה טעונים מבואר שהוא ממש בגדרי ספק ולכן כשיוצא ספק לצד ההפכי אינו מברך, וא"כ שיבקש שיוציאו, או שלמעשה לענין ברכה אחרונה מיהת מאחר וחסר בחשיבות לא נקבע עליו ברכה מ"ז, ובפרט לדעת הגר"ז ועוד שכל שאינו מבורר לחשוב לא תיקנו עליו. - אמנם בחלק מהאופנים ודאי מהני וא"א לדון ספק כי נקבע עליו מזונות.

ז. עוגות ממולאים, עוגיות יבשות, בסקויטים.

1. האם יש חילוק ביניהם מאיזה שיעור לחשוש לברכת המזון.
2. הרגיל בבוקר במקום ארוחת בוקר לאכול מזונות מה שיעור לברכת המזון.
3. האם שונה כאשר אוכל רק כדי לטעום עד שיאכל או שזה במקום הארוחת בוקר.
4. אם אוכל רק מעט כי בטבעו שבע מכמות כזו, או שמטעמי בראיות אוכל רק מעט.
5. אוכל בסעודה ג' או מלווה מלכה רק מזונות האם נכנס לספק ברכה מ"ז.

[ס"ז, מ"ב סקכ"ד, ביה"ל ד"ה אע"פ, שע"ת סק"ד].

במ"ב אחרי שהביא הדעות שמג' או ד' לענין להחמיר כתב מד' וכ"ש אם הוא דברים שיש להסתפק מדינא, וא"כ יש לדון לדעת הביה"ל שהעיקר להלכה שממולא הוא פת כיסנין, ומבואר במחבר שהולכים אחרי שיעור שאחרים קובעים והוא עצמו בטלה דעתו, ובביה"ל כתב שאם הוא בכלל כאלו שסגי להם אכילה זו נחשב לקב"ס. אמנם כאשר כל מהות אכילתו הוא להמנע מלאכול עכשיו סעודה ולא להיות רעב, מהותה אינה קב"ס, ובשע"ת הביא מחלוקת האם סעודת שבת קובעת לברכה מ"ז.

ח. מגיע לבר מצוה וכדו'.

1. אוכל מעט עוגה ואח"כ אוכל משאר המאכלים במונחים על השולחן מה יכרך.
2. האם יש חילוק בין אם אכל אח"כ קוגל, טשולנט, בלינצ'ס, דגים בשר, סלט תפוז"א, וכדו'.
3. וכן נכנס לסוכה לאכול ארוחת צהרים ואוכל מעט מזונות תחלה כדי לברך לישב בסוכה, או שנמצא בשמחה וטועם מעט מזונות רק כדי לפטור דברים אחרים מספק, האם אחרי כל הארוחה יתחייב או נכנס לספק ברכה מ"ז.
4. האם יש חילוק בין אם העוגה שאוכל הוא כזו שמזינה או שכל מהותו על כל מיני קצפות קרמים וכדו' שאינה אלא כמתיקה.
5. אוכל עוגה ממולאת בשוקולד, צימוקים, קרם, וכדו', מאיזה שיעור מתחיל לחשוש לקביעות סעודה.
6. האם יש מקום לחשוש כשהמזונות ושאר המאכלים ביחד לא יגיע לשיעור שרגיל לקבוע בוקר וערב.

[מג"א סקי"ג, מחה"ש, מ"ב סקכ"ד, שעה"צ סקי"ח, באר היטב סק"ח, שע"ת סק"ח, שעה"צ סקי"ט. גר"ז סדבה"נ פ"ב ס"ב].

במג"א וכותיה במ"ב מבואר שיש ב' דרגות דהיינו כשאוכל פת לבדו נמדד בשיעור קביעות ולא בשיעור שביעה, וכשאכלו עם דברים אחרים נמדד לפי הכמות שרגילים לשבוע עם שאר דברים, ואם אכלו לבדו ושבע והוא שיעור שאחרים היו שבעים עם דברים אחרים מתחייב. - ועל איזה מאכלים, בפשטות תלוי בהבנת יסוד המג"א האם הוא מפני שבכל מקום שיש פת הוא נחשב לאכילה העיקרית והשאר טפילה וממילא נחשב הכל כאכילת הפת, או כמש"כ בגר"ז [ס"ח ובסבה"נ] דנחשב כשבע ממנו לפי שהלפתן טפילה לו. - במג"א כתב דברים אחרים, אבל במ"ב כתב דברים שמלפתים בו. וכ"כ בדה"ח שרק דברים שמלפתים בו. אמנם גם זה עדיין מתחלק בין מיני מאפה שנאכלים מיהת כעיקר האכילה שאפילו אם המאכלים שעמו אינם נחשבים כמוגדרים כמלפתים אותו אבל הכל נחשב ללקב"ס אחת, משא"כ עוגות כאלו שכל מהותם הם כמיני מתיקה בעלמא אינם יכולים לתת משמעות של חיבור של הכל ביחד לסעודה. - ולכאורה בזה תלוי ג"כ כאשר אוכל את המזונות רק מסיבה צדדית, ויש לעיין האם תלוי במש"כ המג"א בסימן קע"ז סק"א לענין שפת פוטרת שאר מאכלים רק כאשר חפץ לאכול מהפת, או ששם גרע דכדי שיפטור צריך לקבל טפילות, אבל כדי להחשיב ולצרף הכל כסעודה אחת שמחמת כן מקבל הפת הבאה בכיסנין חשיבות עצמית של סעודה גם בכה"ג מהני. ובאגרו"מ [ח"א נ"ו] כתב שכשיאכל במקום הפת פת הבאה בכיסנים, אף שיאכל מעט, ועיקר השביעה והקביעות הוא רק משום הדגים והבשר שאוכלין הרבה בסעודת חתונות ג"כ יתחייב בברכה מ"ז. אמנם בח"ד סוס"מ נראה שכונתו וטעמו בזהו הוא רק כי זה דרך וצורת הסעודה שאוכלים רק מעט פת, אבל לא כאשר אוכל את המזונות מסיבה צדדית של ספק ברכות וכדו', אמנם בבאר היטב ובשע"ת הביאו החולקים על עיקר דינו של המג"א. - ובשעה"צ מבואר שאם חוששים לדינו של המג"א ששאר דברים מצטרפים בהכרח שהשיעור רק משיעור שקובעים עליו בוקר וערב ולא ד' ביצים וכדו'. ובגר"ז כתב שהוא רק כאשר מהפת עצמו אוכל לפחות ג' ביצים. ובחזו"א [כ"ו

סק"ח] דן האם גם המילוי שבתוך המזונות למרות שאינו מצטרף לכזית האם מצטרף לשיעור קביעות סעודה, ויש לדון האם תלוי במג"א דבפשטות תמוה שלא הזכיר כלל דברי המג"א.

ט. נכנס לשמחה אכל טשולנט, סלטים וכדו', ואח"כ אכל עוגה.

1. מה יברך אחריו.
2. כאשר רוצה לאכול מכל מה שמגישים בשמחה מבלי להכנס לספק ברכה"מ האם יועיל, ואולי גם רצוי שיאכל תחלה משאר המאכלים יברך עליהם ברכה אחרונה ואח"כ יאכל את העוגה.
3. אכל מעט מזונות ובירך אחריו מעין ג' ואח"כ המשיך ואכל עוד מזונות, וביחד יש בו שיעור קב"ס, מה יברך.

בגר"ז כתב שכאשר אכל מעט ואח"כ רוצה לאכול עוד לכתחילה יברך מעין ג' וימתין מעט ואח"כ יאכל עוד ויברך מעין ג' א"כ ישבע אח"כ באכילה שניה יברך ברכה"מ. כלומר למרות שס"ל כמבואר בביה"ל סימן קפ"ד ד"ה בכזית שלענין ברכה"מ שמתחייב מחמת שביעה מצטרף גם אכילה קודמת, וגם אם בירך כבר לא יפטור עכשיו כי מצטרפין, אבל כאשר תלוי בחשיבות הסעודה של קביעות סעודה אין שתי האכילות מצטרפות, אבל כאשר לא בירך עליו תחלה, בחזו"א סימן ל"ד סק"ד דן שלדעת הרדב"ז שכל ששבע בפועל מהלחם חייב בברכהמ"ז מה"ת, האם ה"ה לפת כיסנין שאכלו לבסוף ואולי אפילו אחרי ברכה אחרונה, ומחמתה שבע, יתחייב ברכהמ"ז.

י. מסתפק האם אכל שיעור קביעות סעודה.

1. מה יברך, - ואם בירך מעין ג' האם יצא, או יברך שוב, או יחפש מי שיוציאו, או יטול ידיו ויאכל פת.
2. האם יש חילוק בין אם אכל עוגה ממולאת, או עוגיות, או קרקרים.
3. האם יש חילוק בין אם שבע מחמתו או לא.
4. מתחיל לאכול מזונות ועולה בדעתו שמא ימשיך ויאכל כשיעור קב"ס, האם עליו מיד להפסיק באכילה, או יכול להמשיך לאכול עוד מעט כל שודאי לא יגיע לשיעור זה.
5. ארוחת צהרים שתחלתה בורקס, בירך עליה כדין קב"ס בצירוף כל הסעודה שבהמשך המוציא, אחרי שאכל חלק ממנו נמלך שלא לאכול יותר מאכלים אחרים, עאם מותר לו לסיים את הבורקס.

[ר"ט שעה"צ סק"ד, וסקע"ח. אבן העזר, רע"א על סימן ר"ח ס"ז. אש"א סק"ג, וסקכ"א].

לא מיבעיא אם בעצם כיסנים שם לחם עליו, אלא שמאחר ואין קובעים עליו, או אינו נאכל כעיקר האכילה, אין לו את חשיבות לחם, וממילא כשקובעים עליו מקבל חשיבות העיקרית וחוזר לברהמ"ז מה"ת, ואפילו אם מה"ת חסר לו במהות חשיבות לחם לברהמ"ז, עדיין אפשר שכאשר קובע עליו מה"ת מברך עליו ברכה"מ, כי עצם הדבר שקובע עליו סעודה ושייך לפרשת לחם הוא עוד סיבה לחייבו מה"ת. - באבן העזר כתב שהטעם שבכיסנין מהני מעין ג' הוא כי מה"ת חיובו רק כששבע, ולכן אם שבע או קביעות סעודה מתחייב מה"ת, וממילא ספיקו לחומרא, אבל ברע"א [על ר"ח ס"ז] כתב שהטעם שבכיסנין מהני מעין ג' או כי להלכה מה"ת חיוב ברכה"מ הוא על שיעור שאחרים שבעים בו, או כי מה"ת יוצא גם מעין ג', ובפמ"ג חילק בין מיני הפת שאלו שרק מספק מברך מזונות בצירוף ספק קביעות סעודה הוי ס"ס לחומרא, משא"כ שברכתם ודאי מדינא מזונות. ובסקכ"א כתב ג"כ שקביעות עושהו ללחם רק מדרבנן. - ובשעה"צ כתב שכאשר אכל שיעור כדי שביעה הוי דאורייתא. וממילא מבואר בשעה"צ סקע"ח שגם אם מדינא מה"ת יוצא במעין ג' אחרי שמחויב בברכה"מ גם בספק אינו יוצא במעין ג'.

יא. באמצע הסעודה יש על השולחן בייגלך, עוגיות, עוגה, או ביסקויטים.

1. אוכל או מנשנש מהם ולמעשה מחמת זה נהיה יותר שבע, האם מברך עליהם.
2. וכן שקדי מרק שלא מכניסם לתוך המרק אלא אוכל מעט מהם, וכן מציות שהובאו כדי לאכול עמו הערינג ואוכל מהם תוך הסעודה בפני עצמו, האם צריך לברך עליהם.
3. אוכל באמצע הסעודה גם עוגה ממולאת, וגם עוגה שנילושה בדברים אחרים, וגם מציות, האם מברך מזונות.
4. עוגה העשויה מבצק עלים, וממולאת בשוקולד וכדו' האם מברך עליהם בסעודה.
5. באמצע הסעודה אוכל גלידה העשויה חלקה מעוגה האם מברך עליה.
6. בכל אלו האם יש הבדל אם אוכל מהם באמצע הסעודה או לבסוף.
7. האם כדי לא להכנס לספיקות - עדיף בכל מיני המאפים, לברך על מעט מזונות לפני הסעודה, לכוין להדיא בהמוציא לפטור את כל מה שיביאו לפניו בהמשך, לאכול באמצע הסעודה מעט מהעוגה כשעדיין לודאי לא שבע לשובע, לברך על ביסלי, וופלה וכדו'.

במחבר כתב על לחמניות שאינו מברך, ובמג"א הובא במ"ב שה"ה פת הבאה בכיסנין. אמנם בביאור הלכה האריך שמאחר ולדידן הם מזונות רק מספק, א"כ באמצע הסעודה שלא יברך מספק, ואפילו אוכל להדיא לתענוג, אא"כ הוא גם ממולא וגם נילוש. ומהח"א משמע שלכתחילה יכוין המוציא לפטור נילוש. ובגר"ז כתב גם על נילוש אם הוא במצב כזה שלולא היות קמח עיקר היה מברך שהכל והעיקר לעידון ולתענוג. – ולפי"ז יש לעיין כאשר מביאים לו מכל הג' מינים גם ללא הקולא של הביה"ל יוכל לברך ממ"נ, ולהוציא כולם. – ובמחבר כתב כשאכלן שלא מחמת הסעודה, ובמ"ב כתב דהיינו שלא אכלן להשביע רעבוננו רק לקינוח ומתיקה, והוסיף במ"ב כדעת המג"א ועוד הרבה אחרונים שהובאו בשעה"צ שאם אכלן להשביע רעבוננו אפילו אכלן רק מעט אינו מברך ודלא כהט"ז שסובר שאינו תלוי בדעתו אלא בדרך האכילה לרוב בנ"א. – אמנם עדיין יש לעיין האם צריך שיהיה כונתו דוקא לקינוח ותענוג, או להיפך דוקא לשובע. – ומה הדין כאשר בפועל גם שבע ממנו או מוסיף לשביעה. ובביה"ל ד"ה וירא נראה קצת שבחלק מהאופנים נחלקו הפוסקים עיי"ש היטב. – אמנם בכל אלו יש לצרף להיפך לקולא את שיעור קביעות סעודה הקטן והרי אכל גם פת שבירך עליו, וכן לצרף את דעת המג"א שפת עם שאר מאכלים מצטרפים לקביעות סעודה, אלא שתלוי האם לדבריו צריך שיהיה ללפת. – וברע"א על המג"א בסימן קע"ז הקשה שנימא שמיגו שהוי קביעות לפת הוי גם לפת כיסנין, וממילא לעולם לא יברך מזונות. – ובביה"ל ד"ה וירא מבואר שבכל האופנים כונה להדיא בברכת המוציא פוטרותן, כלומר אפילו באלו המינים שאינם בכלל לחם, ואפילו קבע עליהו. – וכן מבואר שם שכאשר מכויל להדיא למזון ולא לקינוח מהני, וממילא אח"כ ההמשך יפטר כי כל כחלק מאותו המין ממש כבר נכלל בתוך המוציא כל המשך המין ודאי כבר נגרר ונפטר.

יב. פירורי לחם שהניח עליהם צבע מאכל, או הטביל אותם בתוכו.

1. מה ברכתם.
2. פירר את הלחם ועירבם בגבינה, לבן, ואם ינקו אותם היטב יהיה ניכר שזה לחם, אבל במצב של עכשיו אינו ניכר מהו, מה מברך עליו.
3. שאריות חלה שמשרים אותם במים, ואח"כ עושים מהם קוגל, ויש בהם חתיכות קטנות, או גדולות, מה מברך עליהם, והאם יש חילוק אם בישל אותם, או אפה אותם.
4. כדורי שוקולד העשויים מקמח מצה, או חלה טחונה בצירוף שמן, שוקולד, ועוד חומרי טעם, ומקפאים אותם, מה מברך עליהם.

לשון המחבר שניכר וידוע שהוא לחם, ויש לעיין האם צריך שעכשיו יראה ויהיה ניכר או שכאשר מצד עצמו ניכר אפילו שמחמת דברים חיצוניים לא ניכר נחשב שאיבד תואר לחם. ובסי"ב מבואר ששרוי בין מברך מזונות, והיינו שנחשב שאיבד תואר לחם. ובפמ"ג [סק"ל הביאו הביה"ל ד"ה שפת] כתב שודאי מיירי בשרוי בו אלא שלא נתלבן הפת מחמתו, משא"כ כשצובעין אינו נחשב נשתנה. אמנם בקוגל שקודם משרה במים צריך שהמים לא יתלבנו מחמתו, שזהו סימן שאבד ממנו תואר הלחם, ולכן רק אם יש כזית מברך עליו.

יג. קציצות בשר שעשוי בתערובת של חתיכות לחם ובשר.

1. כאשר הכינו את הקציצה עשו מהכל עיסה אחת גדולה, ואח"כ בישלו אותה, או טיגנו, מה מברך עליהם.
2. קוגל שעשו אותה כעיסה אחת גדולה ביחד עם חתיכות חלה, מה ברכו.
3. האם שונה כאשר פותחים וחותכים אותו בתוכו עדיין ניכר חתיכות החלה.
4. מצה בריי שנעשה מחתיכות מצה קטנות, כאשר עירבן עם הביצה ושאר הדברים נדבוקו, או רק בטיגון עצמו, מה מברך עליהם.
5. קניידאלך שנעשו מקמח מצה מה מברך עליהם. - ואם אפה עוגיות מקמח מצה ובכל עוגיה אין שיעור כזית. האם ראוי שיצא המוציא מאחר וכן ברכה"מ. - או שלש את הקמח מצה עם שוקולד, שמן, ושאר מיני תבלינים, ואפה בהם עוגה, - ואם קבע עליהם סעודה, מה מברך עליהם.

דעת המג"א שכל שחיברו שוב מחדש נחשב כאחד לענין כזית, ולא מפני שנעשה מחדש אלא שנחשב כחיבור, ולכן רק אם היה תחלה כבר לחם, וביותר שאפילו אפאן שוב ג"כ לא נחשב לדבר חדש אלא כחיבור וכמו שהוכיח התהלה לדוד דהמג"א מיירי להדיא דוקא בכזית מפני שנחשב עדיין כמבושל ואין בו תואר לחם וממילא בפחות מכזית לא מהני, כלומר שאינו נחשב אפיה מחודשת אלא חיבור, ולדעת המחצה"ש והנשמ"א כונתו שהגיבול עצמו מחברן, אבל באבהע"ז ביאר כונתו שהבישול מחברן כלומר שגיבול בלבד אינו מחברן, וא"כ יש אופנים שגם דעת המג"א יהיה שנוי במחלוקת. - אבל המ"ב כתב שהסכמת כל האחרונים שגם כאשר יש בו מחמת הגיבול כזית אינו נחשב כחיבור, אבל אם אפאן הוא ספק האם נחשב כדבר חדש ולכן יאכלו בתוך הסעודה, אבל גיבול במים ואפיהו נחשב כדבר חדש, ואם הביאור במ"ב שחיבור לאו מידי אלא שאפיה במים ודאי שיש לה מעלה של דבר חדש לחלוטין ואפיה אחרי שנילוש בשמן וכדו' ספק אם נחשב לחדש או לדבר הישן וממילא אינו חיבור, וכן מוכח להדיא גם בשעה"צ לענין מצה שמצד אחד כתב שמצה שאחרי האפיה נילווה במי פירות ואפאה שוב אינו נחשב כמצה עשירה כלומר שאינו נחשב מחמת האפיה כדבר חדש, ומ"מ כתב בשעה"צ לחשוש שלא לצאת בו כזית מצה כמבואר כאן כלומר שלענין הדאורייתא חושש שמא הוא כן דבר חדש. [ויל"ע למה לענין הגדרת אפיה מחודשת מים ושאר דברים משנהו] א"כ זהו מש"כ המ"ב שאפיה יאכלנו בתוך הסעודה רק אם לשו במעט שמן וכדו', מפני שאם לשו בכמות גדולה של שמן וכדו' ממ"נ מברך עליו רק מזונות דאם הוא דבר חדש הרי פת כיסנין, ואם הוא ישן אין בו כזית, אבל הנפק"מ יהיה שאם קבע עליו סעודה ג"כ לא יברך ברכה"מ כי אפשר שהוא לא דבר חדש וגם לא דיבוק, והרי"ז כמבושל פחות מכזית, אבל בחזו"א [סק"ט] כתב שכל שנתרכך וחזר וגיבולו אפילו שיש כזית כל שאין כזית מחמת הגוף הראשון במקום אחד שנהרס אלא שחזר וגיבולו אינו נחשב חיבור, ואם חזר ואפאו נחשב כאפיה מחודשת לגמרי, ואם הוא במים הרי"ז המוציא ובהרכה"מ, ואם בהרבה שומן וכדו' הרי"ז ככל פת כיסנין, דאין חיוק בין אפאה מקמח או מפת שנתבטל, כלומר שלדבריו בקב"ס חייב ברכה"מ, ובמעט שומן הרי"ז כפת גמור. - אבל לדעת המג"א בין אם לשו במים ובין אם מעט שמן ובין אם הרבה ואפאו לעולם יברך עליו המוציא כי הוי רק חיבור ולא אפיה מחודשת. - אמנם עדיין יש לדון אפילו לדעת המג"א שסובר שהוי חיבור אבל אינו כדבר חדש מ"מ האם כאשר לא נראה מבחוץ כלל נימא שלענין זה נחשב כדבר חדש וממילא לא יועיל תוריתא דנהמא בפנים, [וכעין מש"כ

שעירוי מפקיעו אפילו שהוא רק כד"ק] או שגם לדעת המג"א הוא רק מחברו לחתיכה לענין לכזית, אבל אינו משפיעו להחשיבו כדבר אחד, עם שם אחר להפקיעו משם לחם, וממילא הרי"ז כלחם מכוסה, ומרוח בעלמא. בטיגון לענין להחזירו כדבר אחד מסיק המ"ב דלא כהמג"א כלומר שדינו כמבושל פחות מכזית, והרי"ז כדיבוק בעלמא, אבל לענין פחות מכזית ויש בו תואר לחם כתב שנכון לאכלו בתוך הסעודה, כלומר שאינו ודאי שיש לו מעלת בישול שמפקיע משם לחם לתבשיל. ונפק"מ למצה בריי. ובפרט לדעת החזו"א שכל שמחלקו קודם נחשב שאין בו כזית, ואפילו בשעת האכילה עצמה נשאר בצ"ע. וכ"כ להדיא [שם סק"ט] לענין מצה ואפילו שלהדיא לא משתנה צורתו.

יד. הוציא לחמניה או חלה קפואה מהפריזר.

1. הניח אותה על הדוד של המים להפשיר, או בתוך שקית בתוך הדוד עצמו כשרותת, חתך ממנו חתיכה כדי לאכול האם יברך עליה המוציא.
2. בירך המוציא ואח"כ חילק לכל אחד חתיכה קטנה, [מצוי כשרק מסביב הפשיר קצת] האם יצאו, ואם חתך לחתיכות קטנות והניח על השולחן ואח"כ באו שאר המסובין לאכול, מה יברכו.
3. בכל הנ"ל האם יש הבדל כמה זמן שהה במים. - והאם שונה כאשר לא רואה שלא השתנה כלום בצורת החלה.
4. אם כדי להפשיר שפך עליה מים רותחים, ואח"כ חתך חתיכה ממנו ואכל, או שתחלה קילף את השכבה העליונה של הלמניה וחתך מעט ממנה ואכל, האם יצא בהמוציא.
5. מרק רותח בצלחת, הכניס לתוכה חתיכות לחם, קטנות, או שהכניס חתיכות לחם תוך הסיר עצמו מיד אחרי שכיבה את האש, מה מברך עליהם.
6. לקח שאריות חלה ועשה ממנו קוגל, בישלו, והוא חלק עיקרי של הארוחת צהרים מה מברך עליו, או שאכל ממנו כמות גדולה ושבע מחמתו.

במ"ב [סקנ"ב] מתבאר שתלוי בגדרי בישול, אמנם מ"מ כתב כ"ר שעמד על האש, ואפילו שגם כשאינו עומד על האש נחשב עדיין כ"ר, אמנם בחזו"א [כ"ו סק"ח], כתב שדוקא אם התבשל כשעירו מאכב"ד, מאידך לענין עירוי מבואר במ"ב שנכנס לספק שמבשל כד"ק, ויש לדון האם מחמת זה מתבטל מכל הפת שם לחם, או רק בכד"ק, כי יותר מזה לכו"ע אינו מבשל, ועוד יש לדון האם כאשר יוריד את הכד"ק יחזור לשמו. ובביה"ל [ד"ה א] הביא מהפמ"ג להסתפק כאשר בשעת הבישול היה כזית ואח"כ פיררו מה דינו. - ומאחר ויסודו כי נהפך לתבשיל [אלא שמאחר ותחלתו היה לחם צריך יותר להפקיעו, ולכן שונה מבישולו לכתחילה שאפילו היה כזית אינו מברך עליו] וכמבואר במג"א [סק"ח] ובמ"ב [סקמ"ט] לכן גם קביעות סעודה לא מהני בהו. ועוד מבואר במג"א סקכ"ה שהופקע לגמרי עד שגם אם ישבע ממנו לא יהיה ספק דאורייתא. - ובחזו"א [כ"ו סק"ה] כתב לחלק שאם פיררן ואכלן מיד לא מהני אבל אם לא אכלן מיד מהני. ומעלת בישול שעושהו לתבשיל, ובטעם שכאשר הוא כזית אפילו אין בו תואר לחם, במג"א [סקכ"ז-כ"ח] מבואר שלעולם כל בישול עצם הבישול מפקיעו מתואר לחם, ובהכרח שכאשר הוא כזית חייב כי עצם היותו כזית משאיר לו חשיבות של לחם, אבל באבן העזר שלעולם בישול עושה שינוי כל שהוא ומפקיעו אבל בכזית צריך שינוי גדול להפקיעו מפת.